

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra ústavního a evropského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ústavní základy civilního procesu

Matěj Mikeš

Vedoucí práce: JUDr. Pavla Burianová, Ph.D.

Plzeň

2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Matěj MIKEŠ**
Osobní číslo: **R18M0259P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Ústavní základy civilního procesu**
Zadávací katedra: **Katedra ústavního a evropského práva**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Ústavní právo a civilní proces-vymezení a definování pojmů ve vzájemné souvislosti
3. Právo na spravedlivý proces
4. Zásada nezávislého a nestranného soudce, právo na zákonného soudce
5. Zásada rovnosti před soudem
6. Zásada rychlosti řízení, veřejnosti, ústnosti
7. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- KLÍMA, Karel. Ústavní právo. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-606-4.
- KLÍMA, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3.
- PAVLÍČEK, Václav. Ústavní právo a státověda. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-468-8.
- ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. Civilní právo procesní. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-714-6.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Pavla Buriánová**
Fakulta právnická

Datum zadání diplomové práce: **30. ledna 2022**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 6. září 2022

Čestné prohlášení:

Čestně prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně za použití literatury a pramenů, které jsou uvedené v seznamu, jež je součástí této diplomové práce.

V Plzni dne 31. 3. 2023

.....

Matěj Mikeš

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce JUDr. Pavle Burianové za její ochotu, vstřícný přístup a za cenné poznatky při tvorbě práce.

Seznam zkratek

Ústava ČR

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů

Listina

- Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práva a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, pod č. 2/1993 Sb., ve znění ústavních zákonů

OSŘ

- zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

ZŘS

- zákon č. 292/2013 Sb., Zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

ZSS

- zákon č. 6/2002 Sb., Zákon o soudech a soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdější předpisů

ESLP

- Evropský soud pro lidská práva

Úmluva

- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a ve znění protokolů na tuto Úmluvu navazujících, pod č. 209/1992 Sb., ve znění pozdějších sdělení

ČR, ČSR

- Česká republika, Československá republika

Obsah

Úvod	10
1 Ústavní právo a civilní proces - vymezení a definování pojmů ve vzájemné souvislosti	12
1.1 Ústavní právo a ústavní pořádek České republiky	13
1.1.1 Pojem ústavní právo	13
1.1.2 Ústavní pořádek České republiky	15
1.1.2.1 Ústava České republiky	15
1.1.2.2 Listina základních práv a svobod	16
1.1.2.3 Ostatní ústavní zákony ústavního pořádku ČR.....	17
1.2 Civilní proces.....	18
1.2.1 Druhy civilního procesu	20
1.2.2 Civilní právo procesní v ČR.....	21
1.2.3 Prameny práva českého civilního procesního práva.....	22
1.3 Shrnutí a srovnání civilního procesu a ústavního práva	23
2 Právo na spravedlivý proces	25
2.1 Spravedlnost	25
2.2 Vymezení pojmu práva na spravedlivý proces v civilním procesu .	27
2.3. Právo na spravedlivý proces z hlediska civilního procesu v ústavním vývoji českého státu od roku 1849 až do současnosti	31
2.4 Právo na spravedlivý v ústavních základech ČR z hlediska civilního procesu.....	33
2.4.1 Vybrané přímo vymezené součásti práva na spravedlivý proces s ohledem na civilní proces	34

2.4.1.1 Právo na přístup k soudu	35
2.4.1.2 Právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím nebo postupem soudu.....	37
2.4.2 Vybrané součásti práva na spravedlivý proces dovozené judikaturou.....	38
2.4.2.1 Opomenuté důkazy	39
2.4.2.2 Právo na náležité odůvodnění rozhodnutí	40
2.4.2.3 Překvapivá rozhodnutí.....	41
3 Zásada nezávislého a nestranného soudce, právo na zákonného soudce	43
3.1 Soudci a soudy.....	43
3.1.1 Soudy	44
3.1.2 Soudci	45
3.2 Zásada nezávislého a nestranného soudce.....	46
3.2.1 Nezávislý soud a soudce.....	47
3.2.2 Nestrannost soudců a soudů	53
3.3 Právo na zákonného soudce.....	54
4 Zásada rovnosti před soudem.....	60
4.1 Právo na tlumočníka	61
4.2 Právo na právní pomoc	62
4.3 Právo každého být slyšen a kontradiktornost	64
5 Zásada rychlosti řízení, veřejnosti, ústnosti.....	66
5.1 Zásada rychlosti řízení.....	66

5.2 Zásada veřejnosti	68
5.3 Zásada ústnosti	70
Závěr	72
Resumé.....	74
Použitá literatura	75
Zahraniční literatura.....	76
Odborné časopisy.....	76
Internetové zdroje.....	77
Použitá judikatura	77

Úvod

Téma, které jsem zpracoval ve své diplomové práci, jsou ústavní základy civilního procesu, jelikož v dnešní době je civilní proces nedílnou součástí života téměř každého člověka, který se potýká s právními otázkami a spory, které plynou ze soukromoprávních vztahů a jednání. Je proto tedy velmi důležité, aby byl civilní proces správně nastaven a aby byla zaručena jeho ústavnost a spravedlivost, kterou se má řídit. V této souvislosti hraje významnou roli ústavní právo, které poskytuje důležitý a základní rámec pro civilní soudní řízení (civilní proces) a zároveň je v souvislosti s ústavním právem zajišťována ochrana základních práv svobod občanů, o které mohou vést spory.

Za cíle této práce jsem si především stanovil nalezení, vymezení a charakteristiku jednotlivých ústavních zásad či principů (z pohledů účastníků řízení základních práv), jež lze označit za ústavněprávní základy civilního procesu, které vyplývají z ústavního pořádku České republiky nebo jsou dovozeny judikaturou Ústavního soudu České republiky.

V diplomové práci směřuji k tomu, jakým způsobem respektive jakými ústavněprávními základy je civilní proces (především občanské soudní řízení nalézací) ovlivňován. Tato práce je rozdělena do několika kapitol a podkapitol, které se týkají dané problematiky.

V úvodní kapitole se zaměřím na vymezení Ústavního práva především na pojem, jeho vymezení z dnešního pohledu, čím je tvořeno, co do něj spadá a jaké jsou jeho prameny. Kromě ústavního práva se zde dále zaměřím i na civilní proces jeho pojem respektive formulaci, jeho rozdělení na jednotlivé druhy dle českého právního řádu a také se část této kapitoly bude věnovat civilnímu právu procesnímu a jeho pramenům práva. A následně tyto pojmy, které se budou prolínat celou touto diplomovou prací, srovnat a vymezit ve vzájemné souvislosti. Na oba tyto pojmy bych chtěl nahlížet z pohledu České republiky.

V druhé kapitole bych rád pojednal o právu na spravedlivý proces, jelikož toto právo je z pohledu ústavněprávních základů velmi důležité. Jeho jednotlivé aspekty jsou totiž zároveň zásady, které ovlivňují daný civilní proces. Před samotným definováním práva na spravedlivý proces tu bude zmíněna spravedlnost,

kterou má být celé řízení ovládáno. Poté zde bude definováno samotné právo na spravedlivý proces, na které naváže historický exkurz, jenž je věnován vývoji od poloviny 19. století v českém státě. Dále budou následovat jednotlivé části práva na spravedlivý proces, které nebudou zmíněny v jednotlivých dalších kapitolách, jako je například právo přístupu k soudu či právo na náležité odůvodnění rozhodnutí.

A v následujících posledních kapitolách se bude práce zabývat definováním a nalezením v právním řádu České republiky (jak v ústavní rovině, tak i v zákonné rovině) důležitých aspektů práva na spravedlivý proces, které jsou zároveň ústavními základy civilního procesu, který je těmito zásadami ovlivňován. Jedná se o zásady nezávislého a nestranného soudce a soudu, právo na zákonného soudce/soud, zásada rovnosti před soudem a zásady rychlosti řízení, veřejnosti a ústnosti. Některé z nich, budou ještě doplněny o zásady, se kterými souvisí.

1 Ústavní právo a civilní proces - vymezení a definování pojmů ve vzájemné souvislosti

Ústavní právo a civilní proces (především občanské právo procesní) jsou dva důležité pojmy, které se budou prolínat celou touto prací. Pro jejich lepší charakteristiku je nutné zmínit, že Česká republika spadá do kontinentální právní kultury, což znamená, že se vychází z psaného práva, kde je hlavním pramenem práva právní předpis. Soudy zároveň právo pouze nalézají, nikoliv vytváří. Typické je dále pro tuto právní kulturu, že je zde dualismus práva, tedy je zde rozděleno právo na veřejné a soukromé, které se dělí na základě třech teorií. První z nich je zájmová, ta je nejstarší a spočívá v tom, jaký zájem je sledován, jestli státu (veřejné právo) nebo jednotlivých osob (soukromé právo). Další je mocenská, ta je charakteristická tím, zda jsou subjekty právních vztahů v rovném (soukromé právo) či nerovném (veřejné právo) postavení, u veřejného práva se uplatní veřejná moc. Poslední a nejvíce uznávanou je organická, ta je typická tím, zda je subjekt přiřazován k členství ke státu nebo jiné veřejné instituci či nikoliv.¹

Soukromé právo se vyznačuje autonomií vůle, je tvořeno především dispozitivními právními normami, tyto normy nechávají prostor pro vůli adresátů, z čehož vyplývá, že adresátova vůle má přednost před vůlí zákonodárce. Lze sem zařadit odvětví práva jako je občanské a z něho odvozené rodinné, pracovní, obchodní právo nebo také mezinárodní právo soukromé. Opakem je veřejné právo, které tvoří především kogentní právní normy, které nenechávají prostor pro adresáty odchýlit se od nich. Ve veřejném právu je typická nerovnost právních subjektů, tedy jeden subjekt rozhoduje o druhém. Spadá sem ústavní právo, všechna odvětví procesního práva, tedy právě i civilní právo procesní, dále pak trestní, správní právo a finanční právo. Ačkoliv to na první pohled příliš nevypadá, hranice mezi soukromým a veřejným právem nejsou ostré, obě tyto práva se vzájemně prolínají a doplňují, jedná se o tzv. publicizaci soukromého práva a naopak privatizaci práva veřejného. Příkladem může být, že i v soukromém právu mohou být použity kogentní právní normy a naopak ve veřejném dispozitivní právní normy.²

¹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 116 a 126-127.

² GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 127-128.

Vzhledem k tématu práce považují za správné zmínit ještě jeden právní dualismus a to hmotné a procesní právo. Hmotným právem jsou stanoveny subjektivní práva a povinnosti adresátů. Subjektivní práva slouží k naplnění účelu práva bezprostředně, pokud budou porušeny lze se jich domáhat pomocí procesního práva. Naopak procesní právo slouží k naplnění účelu zprostředkovaně, je jím upraven postup orgánů veřejné moci a zároveň dává možnost jednotlivcům, kterým bylo zasaženo do subjektivních práv, se jich domáhat. Pomocí procesního práva se realizuje právo hmotného, z čehož vyplývá, že jedno bez druhého by nemělo smysl.³

1.1 Ústavní právo a ústavní pořádek České republiky

Ústavní právo v České republice vzniklo v roce 1993 po vzniku samostatného státu a rozpadu Československa. Tehdy byla přijata Ústava ČR, která stanovila základní principy fungování státu České republiky. Ústavní právo, které je z velké části tvořeno především ústavním pořádkem České republiky, je neodmyslitelnou součástí našeho právního řádu.

1.1.1 Pojem ústavní právo

Ústavní právo se zjednodušeně definuje tak, že se jedná o právo, jež je souhrnem právních principů a právních norem jako obecně závazných pravidel, které mají zvláštní právní sílu a upravují základní a zároveň nejdůležitější společenské, ale nejen ty, vztahy ve státě a organizaci státu. Tyto ústavněprávní normy jsou na vrcholu hierarchie právních norem, což znamená, že mají nejvyšší právní sílu a mohou být měněny pouze stejnou právní silou a zákony (zákonná opatření senátu), podzákonné právní předpisy jím nemohou odporovat.

Z hlediska účelu právní úpravy jsou normy ústavního práva převážně hmotněprávní, jelikož konstituují instituce ve veřejné moci, upravují postavení fyzických a právnických osob (práva a povinnosti) apod. Nicméně nalézají se zde i normy, které upravují či vytvářejí postupy, procedury, procesy, jež jsou poté dopodrobna upraveny běžnými zákony.⁴

³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Právnické učebnice (Aleš Čeněk), s. 129-130.

⁴ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnické učebnice (Aleš Čeněk), s. 82.

Z pohledu českého ústavního práva, jej řadíme dle metody právní úpravy do veřejného práva, jakožto jeho základní právní odvětví, které se zabývá Ústavou České republiky a ústavním pořádkem České republiky. Nacházejí se zde však normy, které upravují i soukromoprávní vztahy, především v Listině, respektive současně s ústavní složkou (ve formálním smyslu) představuje východisko i pro právní odvětví práva soukromého. Dle této charakteristiky je na ústavní právo nahlíženo z hlediska normativně-právního, avšak to nejsou jediná hlediska, která dotvářejí pojem ústavního práva. Na ústavní právo je nahlíženo i z hlediska politického jako na principy, které zaručují fungování a organizaci politického principu v dané zemi. Tyto principy určují například způsob výkonu veřejné moci a její organizaci, systém vlády, strukturu mocenských prostředků. V nejobecnější míře ústavní právo stanovuje, jakým způsobem se lid, politické strany a instituce účastní politického procesu a zároveň zaručuje stabilitu a kontinuitu politického systému. Zajišťuje, že tento demokratický proces bude fungovat spravedlivě, účelně a efektivně. Existuje však více hledisek, ze kterých se nahlíží na ústavní právo jako je například hledisko etatické, které spočívá v tom, že má stát primární roli v zajišťování veřejného zájmu a že individuální svobody a práva jsou podřízeny státu s cílem zajistit funkčnost a stabilitu státu a bránit jeho rozpadu. Posledním hlediskem je věcně-předmětové, které je charakterizováno jako pravidla či principy, jimiž je regulováno fungování státu a jeho institucí.⁵

Předmětem ústavního práva jsou určité principy a ústavněprávní vztahy,⁶ které upravují fungování státu a jeho institucí. Jedná se o vztahy a principy, které se věnují organizaci a fungování státní moci, formě vlády, státním orgánům (jejich ustavování) a jiným. Další principy se věnují právům a svobodám občanů, kdy jsou ústavním právem garantovaná základní práva a svobody (např. právo na život, právo na soukromí, právo na vzdělání a další). V Ústavě ČR je také prostor pro principy, které se věnují samosprávě, a to ve všech podobách s kladeným důrazem na územní samosprávu. Další principy upravují politickou demokracii v nejobecnější míře- především volnou soutěž politických stran. V ústavním právu jsou obsaženy i základní principy justice - organizaci soudů, jmenování soudců

⁵ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnické učebnice (Aleš Čeněk), s. 31-32.

⁶ Jedná se o vztahy, které jsou mezi dvěma a více subjekty, kteří mají mezi sebou práva a povinnosti upravené normami ústavního práva.

apod.⁷ Tento seznam není vyčerpán a mohou existovat další předměty úpravy ústavního práva, které závisí na konkrétním právním systému daného státu.

Zjednodušeně řečeno lze konstatovat, že předmětem ústavního práva je ústavní pořádek České republiky, kde jsou ve větší či menší míře obsaženy výše zmíněné principy.

1.1.2 Ústavní pořádek České republiky

Pojem ústavního pořádku České republiky byl vytvořen Ústavou ČR, kde je zároveň obsaženo i to co do něj spadá. Jedná se především o samotnou Ústavu ČR, dále je součástí Listina a další ústavní zákony.⁸ Tento pojem vznikl za účelem, aby byla zahrnuta do ústavy ČR Listina.⁹

Z Ústavy ČR lze vyvodit, že se jedná o souhrn všech platných ústavních zákonů a jiných a dalších Ústavou ČR jmenovaných pramenů práva, které mají nejvyšší právní sílu a nesmí jim odporovat žádný zákon, mají tzv. superlegalitu. Ve vztahu k ostatním ústavním zákonům jsou na stejné úrovni. Ústavní pořádek ČR je rigidní, to znamená, že změna ústavního pořádku¹⁰ je složitější, než je tomu u běžných zákonů. Toto je zajišťováno třípětinovou většinou všech poslanců a třípětinovou většinou přítomných senátorů (kvalifikována většina). Tato většina je potřeba ke změně, či přijetí jakékoliv části ústavního pořádku.¹¹

1.1.2.1 Ústava České republiky

Zprvu je potřeba osvětlit rozdíl mezi Ústavou ČR a ústavou ČR, jedná se o rozdílné pojmy, kdy za Ústavu ČR je považován pouze ústavní zákon České národní rady pod č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. Avšak do ústavy ČR, pokud bychom si ji představili jako množinu, spadá výše zmíněná Ústava ČR, ale

⁷ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnické učebnice (Aleš Čeněk), s. 34.

⁸ Čl. 3 a 112 odst. 1 Ústavy ČR.

⁹ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 332.

¹⁰ Samozřejmě změna není možná, pokud by se jednalo o podstatné náležitosti demokratického právního státu (to by se dalo charakterizovat jako materiální ohnisko ústavy), dle čl. 9 odst. 2 Ústavy ČR.

¹¹ GERLOCH, Aleš. *Ústavní systém rigidní nebo flexibilní?*, odborný časopis Právní prostor, [cit. 2023-1-25] dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/ustavni-system-rigidni-nebo-flexibilni>.

i ostatní ústavní zákony a dokumenty, které mají nejvyšší právní sílu a tvoří ústavní pořádek ČR.¹²

Samotná Ústava ČR je nazývána jako základní zákon státu. Je velmi často z laického pohledu řazena nad jiné ústavní zákony a dokumenty, ale není tomu tak, má stejnou právní sílu jako ostatní součásti ústavního pořádku České republiky. Byla schválena Českou národní radou 16. 12. 1992, platná od 28. 12. 1992 a nabyla účinnosti 1. 1. 1993, ve Sbírce zákonů byla a je publikovaná pod č. 1/1993 Sb. Je charakteristická stejně jako ústavní pořádek České republiky svojí rigiditou, která je zaručena kvalifikovanou většinou. Není tvořena pouze jedním ústavním zákonem, ale více ústavními zákony, z čehož dovozujeme, že se jedná o ústavu polylegální-neboli mnohočetnou.

Ústava ČR se skládá z Preambule a osmi hlav, které jsou dále rozděleny do 113 článků. V preambuli se vyjadřuje důvěra v demokratický a právní stát, respektive k historickým tradicím a úctě k lidským právům. První hlava obsahuje základní ustanovení a základní principy ústavy. Vymezuje se zde samostatnost, suverenita ČR, jsou zde určeny základní hodnoty - demokracie, právní stát, dodržování závazku z mezinárodního práva, apod. V následujících třech hlavách je rozdělena státní moc. Hlava druhá se věnuje moci zákonodárné, tedy parlamentu ČR, hlava třetí je věnována moci výkonné - prezidentu a vládě jako vrcholnému orgánu a ve čtvrté hlavě je moc soudní jako nezávislá složka. V hlavě páté se nachází Nejvyšší kontrolní úřad, v hlavě šesté Česká národní banka, v hlavě sedmé územní samospráva - vymezení obcí a krajů. V poslední hlavě se nachází přechodné a závěrečné ustanovení.¹³

1.1.2.2 Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod byla přijata jako součást ústavního pořádku ČR usnesením Předsednictva České národní rady z 16. 12. 1992 pod č. 2/1993 Sb., „fakticky je ústavním zákonem“. Jedná se o velmi důležitý dokument, který stanovuje základní práva a svobody občanů (a nejen jich) v zemi. Tato práva jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná.¹⁴ Tato práva lze dále

¹² PEŠKA, Pavel. *Úvod do ústavního práva: čtyřicet devět stručných úvah k české ústavě na pozadí ústav stabilních demokracií*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994, s. 69.

¹³ Viz. Ústava ČR.

¹⁴ Viz. čl. 1 Listiny.

rozdělit, podle toho, zda se týkají jednotlivce či skupiny nebo jestli jsou hmotněprávní či procesněprávní.

Listina je tvořena šesti hlavami, které se člení na 44 článků. V první hlavě jsou obecná ustanovení, která určují, že se základní práva svobody vztahují na všechny, dále je zde vymezena charakteristika státu, apod. Druhá hlava stanovuje lidská práva a základní svobody a dělí se na 2 oddíly, kdy v prvním oddílu jsou základní lidská práva a svobody, jako je např. právo na život, nedotknutelnost osoby, soukromí, právo vlastnit majetek, apod. Druhý oddíl se zabývá politickými právy - petičním právem, shromažďovacím právem, volebním právem a jinými. Ve třetí hlavě jsou obsažena práva národnostních menšin - být součástí menšiny nesmí být nikomu na újmu, právo na jednání v jejich jazyce a další. V hlavě čtvrté jsou situována hospodářská, sociální a kulturní práva – např. právo na svobodnou volbu povolání, právo na spravedlivou odměnu a další. V hlavě páté nalezneme právo na soudní a jinou ochranu, kde je především kladen důraz na spravedlivý proces. V této hlavě jsou uvedeny základy pro řízení před soudy¹⁵ a tyto práva platí i na řízení před jinými orgány veřejné moci, než jsou ty soudní. V poslední hlavě jsou přechodná a závěrečná ustanovení.¹⁶

Zajímavostí je, zde to, že je v Ústavě ČR dvakrát uvedena Listina jako součást ústavního pořádku ČR. Dle mého názoru je to zbytečné, jelikož určení v jednom článku bohatě postačí pro vymezení její důležitosti. Avšak zřejmě rozumím a chápu, proč tak zákonodárce učinil. Domnívám se, že chtěl zdůraznit význam Listiny, její nezpochybnitelnost a poukázat na její výjimečnost. Důležitost Listiny je nutné zdůrazňovat, aby bylo jasné, že všechny ostatní zákony a předpisy musejí být v souladu s Listinou.

1.1.2.3 Ostatní ústavní zákony ústavního pořádku ČR

Zatímco Ústava ČR a Listina jsou vymezeny přímo v článku 112 odst. 1 Ústavy ČR. Dalších 28 ústavních zákonů je zde vymezeno pouze ve velkých skupinách, kam jednotlivě náležejí. Jedná se o skupiny ústavních zákonů přijatých podle této Ústavy a ústavních zákonů Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky

¹⁵ Tyto základy se vztahují na všechny druhy řízení před soudy, jak na civilní soudnictví, správní soudnictví i trestní soudnictví. Ale i na Ústavní soud, který stojí mimo obecnou soustavu soudů.

¹⁶ Odkazují na strukturu Listiny.

a České národní rady upravující státní hranice České republiky a ústavních zákonů České národní rady přijaté po 6. červnu 1992.¹⁷

1.2 Civilní proces

Pro lepší definici a vymezení civilního procesu, je dle mého názoru nutné se nejdříve zabývat původem a rozбором dílčích slov, z kterých je složen. Civilní jako přídavné jméno, proces jako podstatné jméno.

Dle doc. Rejzka¹⁸ se tento pojem „civilní“ znamená „občanský“ nebo také „nevojenský“. Tento pojem pochází z latinského slova „*civis*“, který znamená občan, z toho odvozený „*civilis*“ jako občanský. Avšak do českého jazyka se nedostal přímou cestou, ale nepřímou přes francouzský „*civil*“ či německý pojem „*zivil*“.

Pojem proces dle stejného autora znamená nebo může znamenat dle kontextu „soudní řízení; vývoj, postup“. Dané slovo pochází z latinského „*prōcessus*“ jako „proces“, které je odvozeno od „*prōcēdere*“, které znamená „postupovat“ nebo „táhnout vpřed“. Podobně jako „civilní“ se do českého jazyka dostal nepřímou cestou přes jazyk německý, konkrétně ze slova „*prozess*“.¹⁹

Samotný pojem procesu (v právním smyslu) můžeme rozdělit dle JUDr. Zahradníkové a jejího kolektivu²⁰ do dvou pojetí. V širším pojetí ho charakterizuje jako „řadu úkonů, které musí být učiněny za účelem dosažení stanoveného cíle, např. zápis studenta do dalšího ročníku studia.“ V užším pojetí ho charakterizuje konkrétněji jako „souhrn právních úkonů, prostřednictvím kterých může být některá věc na pořadu práva²¹ před soudy obecnými či řešena jinými státními orgány za účelem jejího projednání a rozhodnutí.“

Procesem rozumíme každý právní postup. V právu známe dva základní druhy právních procesů, jedním z nich je trestní proces (řízení), který se věnuje a upravuje postup orgánů činných v trestním řízení, jejichž cílem je zjistit, zda daný

¹⁷ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 336-339.

¹⁸ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 106.

¹⁹ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 527.

²⁰ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 40.

²¹ Pořad práva lze charakterizovat v souvislosti s civilním právem procesním jako postup před civilními soudy zahájený žalobou, který se koná ve formách řízení sporného.

trestný čin byl spáchán a pokud byl, tak zjistit jeho pachatele a tomu uložit trestní sankci. Druhým základním procesem je proces civilní (viz. níže). Avšak to nejsou jediné procesy, dále do této kategorie právních procesů můžeme zařadit i jiná právní řízení jako např. správní, rozhodčí.²²

Civilní proces je jedním ze základních druhů procesů z hlediska práva. Tento pojem je nutno odlišovat od pojmu civilní (občanské) soudní řízení, ačkoliv se tyto pojmy zdají být stejné, není tomu tak. Z hlediska obsahového občanské soudní řízení je pojmově užší, jelikož sem nespadá jeden druh civilního procesu a to řízení před rozhodci. Občanské soudní řízení se tak vztahuje pouze na řízení před nezávislým a nestranným soudem.²³

Tento proces byl definován mnoha autory, např. prof. Zoulík²⁴ ho své publikaci vymezuje jako souhrn právních vztahů, které vznikají během postupu soudu a jiných procesních subjektů při zajišťování ochrany soukromoprávních vztahů a jiných typů vztahů či prof. Hora²⁵, který ho definuje velmi podobně. Někteří autoři civilní proces ohraničují pouze na sporné řízení, tedy takové, kde vystupují strany jako žalobce a žalovaný a projednává a rozhoduje se zde spor, který plyne ze soukromoprávních vztahů. Za takto vymezený civilní proces jej považuje prof. Macur.²⁶

V českém právním řádu je definici civilního procesu uvedena i OSŘ v § 2²⁷. Pro vymezení pojmu je důležitá především ta část před středníkem, kde je uvedeno, že se jedná o řízení před soudy, které projednávají a rozhodují o sporech (tzv. řízení sporné) nebo o jiných právních věcech, pod tím je třeba si představit řízení nesporná, dále sem lze zařadit řízení dle části páté OSŘ o věcech, které vyplývají ze soukromého práva, avšak bylo o nich rozhodnuto jiným než soudním orgánem (typicky správním orgánem), či insolvenční řízení dle zákona č. 182/2006 Sb., ve

²² BRUNA, Eduard. *Otázky právního procesu*. Praha: Leges, 2010, s. 9.

²³ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 40 (poznámka pod čarou č. 26).

²⁴ ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995. Právo a hospodářství (C. H. Beck), s.152-153 spolu s WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges) s. 34.

²⁵ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I. - III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR), s. 8-9.

²⁶ MACUR, Josef. *Vymezení pojmu civilního procesu a civilního práva procesního*. IN: Právník. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd, 1993, roč. 132, č. 12, s. 1064-1073.

²⁷ §2 část před středníkem OSŘ: „V občanském soudním řízení soudy projednávají a rozhodují spory a jiné právní věci a provádějí výkon rozhodnutí, která nebyla splněna dobrovolně;.....“

znění dalších předpisů. Z výše uvedeného paragrafu vychází i to, že vykonává rozhodnutí, která nebyla dobrovolně splněna povinnými subjekty a s tím spojené rozhodování o nařízení exekuce, či pověření exekutora a dalších úkonů dle zákona č. 120/2001 Sb., exekuční řád. Část za středníkem se věnuje spíše takové „prevenci“ soudu, aby nebyla porušována práva a právem chráněné zájmy účastníků řízení.

1.2.1 Druhy civilního procesu

V krátkosti zde ještě zmíním jednotlivé druhy civilního procesu, na který jej můžeme vnitřně členit. Základní dělení civilního procesu je na nalézací a vykonávací (exekuční) řízení. Nalézací řízení je charakteristické tím, že vede k nalézání práva. Nalézání práva probíhá tak, že buď určuje existenci nějakého hmotněprávního vztahu, nebo ho může konstituovat. Ještě ho lze rozdělit na sporné a nesporné. Sporné řízení vede k vydávání deklaratorních rozhodnutí, jelikož se zde řeší spor o právo, které již v tu dobu existovalo. Oproti tomu v nesporném řízení se řeší hmotněprávní vztahy, které vznikají, zanikají či se mění, což znamená, že rozhodnutí jsou zde konstitutivní.²⁸ Tato nesporná řízení jsou především obsažena v ZŘS, jelikož když se vytvářel OSŘ, tak zde panovaly teorie, že nalézací řízení má pouze jeden druh a to řízení sporné. Tato řízení (sporné a nesporné) se liší i v dalších záležitostech, např. v různých procesních zásadách, jiným označením účastníků apod.

Protějškem nalézacího řízení je řízení vykonávací či exekuční. Na rozdíl od nalézacího řízení nedeklaruje ani nekonstituuje, ale nastává v případě, pokud nebyla dobrovolně splněna povinnost, která vyplývá z exekučního titulu, tím bývá nejčastěji rozhodnutí soudu, ale mohou to být i jiné exekuční tituly a to i takové, které nejsou v pravomoci státních orgánů. Vykonávací řízení má dvě podoby. První z nich je řízení před soudem dle části šesté OSŘ. Druhým typem je řízení před exekutorem dle zákona č. 120/2001 Sb., exekuční řádu.²⁹

Dále existují ještě zvláštní druhy civilního procesu, kdy se jedná o insolvenční řízení, zajišťovací nebo rozhodčí řízení. Insolvenční řízení je zvláštní soudní řízení, jež řeší úpadek (existují dvě formy - platební neschopnost

²⁸ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995. Právo a hospodářství (C. H. Beck), s. 152 a 156.

²⁹ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Praktikum civilního procesu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 23.

a předlužení), popřípadě hrozící úpadek a jehož cílem je dosáhnout majetkového uspořádání mezi větším počtem subjektů. Zvláštnost shledávám v tom, že zahrnuje prvky jak řízení nalézacího, tak vykonávacího.³⁰ Řídí se zákonem č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Dalším řízením je rozhodčí (arbitrážní), jako jediné ze všech typů civilního procesu nikdy neprobíhá před soudem, ale rozhodovacím orgánem, který je tvořen rozhodcem či rozhodci, kteří jsou stanoveny stranami na základě rozhodčí smlouvy. Řídí se zákonem zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů.³¹ Posledním zvláštním typem je zajišťovací řízení a s ním související předběžné, jejichž cílem je zajistit práva, o kterých panuje důvodné podezření, že by mohly být ohroženy a to ještě před tím, než bude rozhodnuto ve věci samé.³²

1.2.2 Civilní právo procesní v ČR

Z hlediska civilního procesu je nutno zmínit i civilní právo procesní. Civilní právo procesní souvisí s civilním procesem, tím způsobem, že civilní proces je předmětem civilního práva procesního, z čehož vyplývá, že je zařazeno mezi odvětví práva veřejného. Toto právo je vymezováno jako soubor právních norem jako obecně závazných pravidel, které upravují civilní proces. Tyto normy tedy upravují závazný postup soudu při řešení sporů a poskytování ochrany ohroženým a porušeným subjektivním právům. Dle mého názoru takto definované občanské právo procesní koresponduje s vymezením, které je uvedeno v §1 OSŘ³³ (jako hlavním pramenu práva).

Jinou definici uvádí JUDr. Zahradníková a kolektiv³⁴, kteří označují civilní právo procesní jako: „*souhrn norem upravujících vztahy při vydávání aktů aplikace práva orgány výkonu soudnictví.*“

³⁰ ZOULÍK, František. *Vývoj insolvenčních řízení*. Právní fórum, 2009, roč. 6, č. 4, s. 153-160.

³¹ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 54.

³² WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges), s. 42.

³³ §1 OSŘ: „*Občanský soudní řád upravuje postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení tak, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana soukromých práv a oprávněných zájmů účastníků, jakož i výchova k dodržování smluv a zákonů, k čestnému plnění povinností a k úctě k právům jiných osob.*“

³⁴ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 27.

1.2.3 Prameny práva českého civilního procesního práva

V nejobecnější míře je české civilní právo procesní upraveno v Ústavě ČR především v její části čtvrté a Listině především v části páté. Jedná se o prameny práva, které mají nejvyšší právní sílu (normy ústavní), tedy zákony a podzákonné právní předpisy s nimi nesmí být v rozporu.

Základní prameny pro civilní procesní právo jsou zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád a zákon, který je k němu ve vztahu *lex specialis* č. 292/2013 Sb., Zákon o zvláštních řízeních soudních. Tyto zákony stanoví pravidla pro průběh civilního soudního řízení, avšak není zde upraveno rozhodčí řízení jako druh civilního procesu, které se řídí zákonem č. 216/1994 Sb. Zákon o rozhodčím řízení. Úpravu exekučního řízení, která je také druhem civilního procesu je obsažena v zákoně č. 120/2001 Sb. Exekuční řád. Poslední typ civilního procesu je upraven v zákoně č. 182/2006 Sb. Insolvenční zákon. S civilním procesem však souvisí i další zákony jako jsou například zákon č. 6/2002 Sb. Zákon o soudech a soudcích nebo zákon č. 36/1967 Sb. Zákon o znalcích a tlumočnících a další zákony, které obsahují normy civilního práva procesního.³⁵ Právní sílu mají na zákonné úrovni, s čímž souvisí to, že nesmí odporovat normám s ústavní právní silou a zároveň jsou nadřazeny normám s podzákonnou právní silou.

Prameny práva s nejnižší (podzákonnou) právní silou jsou pro civilní proces především vyhlášky a nařízení, které nejsou vydávány zákonodárným sborem, ale orgány veřejné moci. Jsou označovány jako prováděcí právní předpisy zákonů. Nesmí být v rozporu ani se zákony ani s ústavními zákony, popřípadě mezinárodními smlouvami. Například se jedná o vyhlášku Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy nebo nařízení vlády č. 595/2006 Sb., o způsobu výpočtu základní částky, která nesmí být sražena povinnému z měsíční mzdy při výkonu rozhodnutí, a o stanovení částky, nad kterou je mzda postižitelná srážkami bez omezení (nařízení o nezabavitelných částkách).

Za speciální kategorii považuji nadnárodní právo, kam řadíme mezinárodní a evropské právo. Z hlediska mezinárodního práva považuji za nutné zmínit především Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, jedná se

³⁵ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnické učebnice (Aleš Čeněk), s. 31-34.

o mezinárodní smlouvu, která byla ratifikována prezidentem ČSSR po vyjádření souhlasu Federálního shromáždění Československé socialistické republiky. Česká republika jej pouze sukcedovala ke dni svého vzniku, k 1. lednu 1993 a stala se stranou ihned po svém vzniku. Další je například Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. V těch mezinárodních pramenech jsou stanoveny pravidla a základy spravedlivého procesu, tedy i civilního procesu. Z hlediska Evropského práva jsou to především nařízení a směrnice jako sekundární právo, které jsou pramenem práva, například Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012, příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, známé také pod Brusel I bis.³⁶

Jako pramen práva (ve formálním smyslu) se v českém právním řádě, potažmo v kontinentální právní kultuře nepovažují soudní rozhodnutí. Judikatura má pomocnou, avšak také významnou roli především při výkladu a aplikaci jednotlivých právních norem či neurčitých právních pojmů, svým způsobem se dá říci, že dotváří právo, tam kde není upraveno v té míře, v jaké by mělo být. Důležitou roli hrají v případě stejných skutkových a právních kauzách, kde se očekává, že bude rozhodnuto stejně (princip právní jistoty) a pokud ne, tak to musí být dostatečně odůvodněno, toto vyplývá z § 13 zákona č. 89/2012 Sb., kde je uvedena zásada legitimního očekávání, s tím souvisí, že soudy nižšího stupně by měly respektovat právní názory vyšších soudů v předchozím rozhodnutí.³⁷ K této problematice se již vyjádřil i Ústavní soud, který ve svém nálezu potvrdil, že skutkově a právně stejné případy by se měly posuzovat stejně, avšak nikoliv absolutně, ale předvídatelně. Případně nepředvídatelná změna výkladu v době jejího uskutečnění byla transparentně odůvodněna.³⁸

1.3 Shrnutí a srovnání civilního procesu a ústavního práva

Na základě výše uvedeného vyplývá, že tyto dva pojmy se velmi prolínají. Ústavní právo jako právo, jehož normy mají nejvyšší právní sílu, upravují civilní proces v nejobecnější míře. Civilní proces a ústavní právo spolu vzájemně souvisejí v tom smyslu, že ústavní principy a zásady, které jsou obsaženy v Ústavním pořádku ČR, ovlivňují průběh civilního procesu a to především způsobem

³⁶ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 38.

³⁷ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 31.

³⁸ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005.

zaručujícím základní práva a svobody jednotlivým účastníkům daného řízení. Ústavní principy a zásady jakou jsou např. princip právního státu, princip spravedlnosti, princip rovnosti před zákonem, princip zákonnosti a princip nezczitelných práv, které jsou vymezeny ústavním právem, zajišťují ve svém celku spravedlivý proces. Ústava ČR a Listina garantují například právo na spravedlivý proces, právo na zákonného soudce, právo na soudní ochranu a další procesní práva účastníků. Ústava ve svých člancích určuje základ pro soudní systém, jedná se o právo na zákonného soudce, nezávislého, nestranného soudce, zásada rovnosti před soudem a další principy, které ovlivňují postavení a rozhodování soudců a soudů.

Avšak funguje to i naopak a to tak, že i civilní proces je schopen ovlivnit ústavní právo, zejména v případech, kdy jde o přezkum ústavnosti rozhodnutí soudů v rámci civilního procesu. V jednotlivých rozhodnutích a postupech soudů musí být dodržovány jednotlivé práva, principy a zásady, aby byla zajištěna právní jistota a nebyl narušen ústavní pořádek ČR. S tím souvisí pozice Ústavního soudu ČR, který dle čl. 83 Ústavy ČR je soudním orgánem, který chrání ústavnost a může rozhodovat o ústavních stížnostech, které jsou podávány proti rozhodnutí orgánů veřejné moci, jimiž bylo zasáhnuto do ústavně zaručených práv a svobod.³⁹

Lze tedy konstatovat, že civilní proces a ústavní právo jsou vzájemně propojené a spolu souvisejí, jelikož respektování základních ústavních principů má vliv na průběh civilního procesu a naopak, průběh civilního procesu může ovlivňovat dodržování ústavních principů a práv.

³⁹ viz. čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR.

2 Právo na spravedlivý proces

Pod právem na spravedlivý proces či spravedlivým procesem si každý z nás něco intuitivně představí a nějak si jej vyloží, co je jeho součástí, avšak definování tohoto pojmu není tak lehké, jak se zdá být. Pro náležité a správné vymezení práva na spravedlivý proces v souvislosti s ústavními základy civilního procesu je třeba se vypořádat s filozofickým pojmem spravedlnost, jako jednu ze základních hodnot demokratického právního státu, respektive odvozené přídavné jméno spravedlivý, který tvoří dané sousloví.

2.1 Spravedlnost

Pojem spravedlnosti je z hlediska definování velmi zajímavý. Každý z nás si pod spravedlností něco představí a chápe, co to znamená. Dalo by se tedy říci, že zde hraje velká míra subjektivity v chápání a zastávání určitých postojů v souvislosti se spravedlností, pro někoho je spravedlivé to, pro druhého zase ono. Jedná se o filozofický pojem, který má mnoho významů, je tedy polysémní⁴⁰ a tím se komplikuje jeho definování. Filozofové a právníci se o definici pokoušejí celá staletí, ale zatím neexistuje definice, která by byla uspokojivá. V průběhu definování se v naprosté většině dává do souvislosti nebo dokonce jako synonymum s pojmem rovnosti pocházející z římského slova „*aequitas*“ jako rovnost, slušnost, spravedlnost. Avšak přirovnání k pojmu rovnosti je rovněž nepřesné označení, jelikož dle citátu R. v. Jheringa⁴¹ „rovnost může být i rovností bídy.“ Vzhledem k uvedeným smyslům spravedlnosti, se toto dá pochopit, tak že něco co je správné a spravedlivé po právu nemusí být spravedlivé vzhledem k sociální či mravní spravedlnosti.⁴²

Jedno z nejstarších vymezení spravedlnosti, které je uznáváno dodnes, vytvořil jeden z největších filozofů starověkého Řecka Aristoteles ve svém díle *Etika Nikomachova*, chápe jako: „*Ctnost, podle které se říká, že spravedlivý člověk jedná spravedlivě úmyslně a při rozdělování si nepočíná tak, že by sobě žádoucího ponechal více a bližnímu méně a škodlivého naopak, nýbrž ponechává rovně podle*

⁴⁰ Spravedlnost lze chápat v mravním smyslu, v právním smyslu, v historickém, ale také ve smyslu sociálním.

⁴¹ R. v. Jhering překlad IN KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 86.

⁴² KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 86.

úmery. Podmínkou spravedlnosti a nespravedlnosti je dobrovolnost.“⁴³ Aristotelés spravedlnost dle výše uvedeného rozděluje na dvě základní pojetí. První z nich je rovnovážnost (diortotická spravedlnost), která je charakterizována jako respektování určitého daného pokojného stavu, pokud tento stav nebude respektován a někdo tento stav poruší ve vztahu k druhému, musí jej obnovit dle principu *restitutio in integrum* (navrácení v předešlý stav). Oproti tomu druhé pojetí vnímá jako rovnost rozdělování (distributivní spravedlnost), která spočívá v tom, že pokud má být něco rozdělováno, má se rozdělovat na základě stejných zásad, metod a postupů. Nemusí být nutně nespravedlivé, jestliže jeden dostane víc než druhý při rozdělování, ale jen za podmínek dodržení stejných metod rozdělování. Nespravedlivé by to bylo v případě neaplikování stejných metod rozdělování, což by znamenalo, že by byl buď někdo zvýhodněn či znevýhodněn.⁴⁴

Jiné, známější a o mnohem stovek let později vymezení podává ve své publikaci „*The concept of law*“ anglický filozof H. L. A. Hart, který vytvořil základní princip a pojem v porozumění spravedlnosti: „*Treat like cases alike and different cases differently.*“⁴⁵ V překladu znamená, že se stejnými případy se má nakládat stejně a s různými je třeba nakládat různě, z čehož tedy vyplývá, že chápe spravedlnost ve stejnosti rozhodování případů, tedy v procesním smyslu. Avšak dle mého subjektivního názoru v návaznosti na tento princip, se domnívám, že v každém případě jsou nějaké alespoň minimální odlišnosti. Někde jsou odlišnosti opravdu minimální, ale některé případy jsou opravdu hodně odlišné, z čehož usuzuji, že ani tato definice nemůže být brána za jasné vymezení spravedlnosti. Nejedná se o jediné vymezení spravedlnosti, existuje jich nespočet, ale tyto dvě jsou dle mého názoru nejznámější.

V mých očích je pojem spravedlnost abstraktní a každý na něj nahlíží jinak než ten druhý. Já spravedlnost chápu tak, aby měli lidé mezi sebou rovné podmínky pro to, co chtějí dělat, čeho se domáhají nebo se účastní. Vztahy mezi nimi, aby byly správné a etické. S přihlédnutím k právu je důležité, aby právní systém byl

⁴³ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 2. rozš. vyd. Přeložil Antonín KRČÍŽ. Praha: P. Rezek, 1996, s. 349.

⁴⁴ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 87 spolu s ARISTOTELEM. *Etika Nikomachova*. 2. rozš. vyd. Přeložil Antonín KRČÍŽ. Praha: P. Rezek, 1996, s. 122-148.

⁴⁵ HART, H. L. A. *The concept of law*, 1961, s. 163-164.

spravedlivý ke všem stejně a jednání soudů a ostatních státních orgánů bylo spravedlivé a nestranné.

2.2 Vymezení pojmu práva na spravedlivý proces v civilním procesu

Podobně jako definování spravedlnosti je složité vymezit i spravedlivý proces, jelikož spravedlnost je jeho součástí. I jednotliví autoři a rozhodovací soudní praxe nejsou schopni se shodnout na jednotné definici. V něčem jsou odlišnosti menší (především v jádru spravedlivého procesu), avšak někde se liší více (především v jednotlivých aspektech, z kterých se právo na spravedlivý proces skládá).

Toto dnes již ustálené spojení (*right to a fair trial*) bylo vytvořeno rozhodovací činností ESLP v rozsudku *Golder proti Spojenému království*, kde bylo odkazováno na článek 6 odst. 1 Úmluvy,⁴⁶ který se bude vykládat, tak že se každému zaručuje, aby soud projednal a rozhodl o sporu vyplývající z práv nebo závazků daného subjektu. Jako základní aspekty (ty mají povahu zásad, principů a práv) práva na spravedlivý proces považuje ESLP právo na soud a právo na přístup k soudu, které jsou doplněny dalšími zásadami z tohoto článku, jako jsou např. nezávislý, nestranný soud, a jiné. Tyto zásady v souhrnu považuje za právo na spravedlivý proces dle ESLP.⁴⁷

V návaznosti na již zmíněný rozsudek ESLP *Golder proti Spojenému království* Sudre⁴⁸ prohlašuje: „Právo na spravedlivé zakotvuje princip panství práva v demokratické společnosti a směřuje k tomu, zajistit právo na dobrou správu justice.“ Dále k tomu doplňuje, že bez nezávislé a nestranné justice by ochrana práv a svobod nemohla být realizována. Dle něj se vztahuje působnost práva na

⁴⁶ Čl. 6 odst. 1 Úmluvy ve znění: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.“

⁴⁷ POSPÍŠIL, Ivo IN *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 729 spolu s *Golder proti Spojenému království* rozsudek z 21. 2. 1975 (Judikatura Evropského soudu pro lidská práva).

⁴⁸ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 173.

spravedlivý proces pouze na spory, které vyplývají z občanských práv a závazku a dále na trestní obvinění.⁴⁹

Z dalšího pohledu od autora Molka⁵⁰, který tvrdí: „*Právo na spravedlivý proces je zvláštní tím, že většina ostatních práv zajišťuje jednotlivci nějaký koncový hmotněprávní nárok, tedy výsledek- domození se konkrétního hmotného práva, toto právo není zárukou za daný výsledek, ale „jen“ zárukou za zkvalitnění cesty, kterou se má k tomuto výsledku dojít.*“

Použití termínu „jen“ Molek⁵¹ odůvodňuje tak, že: „*Důležitost tohoto práva pro ochranu lidských práv je podepřena skutečností, že implementace všech ostatních závisí na řádném chodu justice.*“

Z jeho tvrzení se dá usoudit, že chápe právo na spravedlivý proces jako lidské právo, které samo o osobě nezaručuje výsledek daného řízení, ale pouze spravedlivou možnost či způsob pro jednotlivce, jak se k němu dostat, v podstatě se dá říci, že i „cesta může být cílem.“ K tomu, že není zaručen výsledek daného řízení, tedy především úspěch, ale pouze spravedlivá cesta se vymežil i Ústavní soud ČR: „*Právo na spravedlivý proces neznamená, že jednotlivci je zaručováno právo na rozhodnutí podle jeho názoru. Je mu zajišťováno právo na spravedlivé řízení, v němž se uplatňují všechny zásady správného rozhodování podle zákona a v souladu s ústavními principy.*“⁵²

Obecně se dá říci, že civilní proces jako předmět civilního práva procesního, je jako každé odvětví doplňován a ovládán vedle právních norem i mnohem abstraktnějšími právními principy, kterými rozumíme pravidla, na kterých stojí právní systém jako celek nebo jen jednotlivá právní odvětví a jež slouží k lepší interpretaci a aplikaci. V civilním procesu jsou dvě základní skupiny právních principů. Jednu skupinou tvoří odvětvové principy civilního procesu. Tou druhou skupinou jsou právní principy, které jsou dohromady odpovídající právu na spravedlivý proces (tzv. *fair trial*). Tyto principy jsou obsaženy především

⁴⁹ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 173-174.

⁵⁰ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 15-16.

⁵¹ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 16.

⁵² Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 233/04 ze dne 28. 8. 2002.

v ústavním pořádku a poté konkretizovány či doplněny judikaturou zákony či judikaturou. Takovou definici uvádí JUDr. Zahradníková a její kolektiv.⁵³

Podobně jako Zahradníková a její kolektiv to vidí Alena Winterová, Alena Macková a jejich kolektiv⁵⁴, podle nich je právo na spravedlivý proces v civilním procesním právu tvořeno v souhrnu jednotlivými principy, které označuje jako principy fungování soudnictví. Do této kategorie řadí nezávislost a nestrannost soudů a soudců, princip zákonného soudu a zákonného soudce, princip rovnosti a kontradiktornosti, princip veřejnosti, princip ústnosti a přímosti, princip hospodárnosti a princip předvídatelnosti.⁵⁵

Samotný pojem práva na spravedlivý proces nemá v českém právním řádu legální definici, tu však lze částečně odvodit z Listiny či Ústavy ČR (viz. níže). Především článek 36 odst. 1 Listiny (právo na přístup k soudu), kde je spatřováno jádro práva na spravedlivý proces. Avšak Ústavní soud ČR se pokusil vymezit právo na spravedlivý proces ve svém nálezu Pl. ÚS 54/05 jak: „*Právo na spravedlivý proces je právo strukturované, zahrnující více samostatných subjektivních základních práv, formulovaných jak konkrétně (např. veřejnost a rychlost řízení či nezávislý a nestranný soud), tak i obecně (zejména „právo na spravedlivé projednání věci“). Právo na spravedlivé projednání věci je přitom pojmem neurčitým, otevřeným a přesně neohrazeným. Jeho obsah zahrnuje nejen všechny ostatní záruky v Listině výslovně uvedené, ale také ty, které v něm výslovně uvedeny nejsou, ale byly vyvozeny judikaturou.*“⁵⁶ Ve stejném nálezu ještě uvádí, že nedílnou součástí práva na spravedlivý proces jsou i právní principy, především principy rovnosti zbraní a kontradiktornosti.⁵⁷

Dále by se dalo právo na spravedlivý proces charakterizovat jako procesní právo na základě, kterého je garantováno uplatňování práv. Hmotným právům jednotlivce by bez něj nebyla zajišťována ochrana. A naopak tyto procesní práva nebo jejich prvky mají akcesorický charakter k jiným právům, jelikož se přes ně garantují jiná práva.

⁵³ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 55.

⁵⁴ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges), s. 61-73.

⁵⁵ Tyto principy uvádí i Zahradníková s tím rozdílem, že sem nezařazuje princip předvídatelnosti.

⁵⁶ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 54/05 ze dne 22. 1. 2008.

⁵⁷ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 54/05 ze dne 22. 1. 2008.

Vzhledem tedy k výše uvedenému se tedy dá říci, že právo na spravedlivý proces či řízení (*right to a fair trial*) je vcelku složitě definovatelný pojem, jelikož se jedná o pojem otevřený a nijak neohraničený. Jedná se o lidské právo či princip (někteří autoři jej tak označují), které je typické především pro demokratické právní státy a ty jej zakotvují v nejvyšších normách svých právních řádů. Avšak je upraveno nejen na vnitrostátní úrovni, ale i na mezinárodní úrovni skrze mezinárodní smlouvy a úmluvy jako např. Mezinárodním paktem o občanských a politických právech nebo Úmluvou. Není navázáno pouze na civilní proces, ale je součástí i dalších procesů. Při jiných procesech se odlišuje jednotlivými prvky, aspekty, právy, které dohromady tvoří celé právo na spravedlivý proces. Z hlediska civilního procesu se skládá z několika aspektů, z nich za nejdůležitější považují právo na přístup k soudu, tak jak bylo vymezeno v rozsudku *Golder proti Spojenému království*, jelikož pokud by jednotlivec neměl přístup k soudu, nemohl by uplatňovat svá práva, na kterých byl dotčen a tudíž, by nebyl ani žádný proces, kde by měla být uplatněna spravedlnost.

Další aspekty lze rozdělit na ty, které jsou přímo uvedeny v Listině či Ústavě, což jsou např. nezávislost a nestrannost soudů a soudců, princip zákonného soudu a soudce, zásada rovnosti a kontradiktornosti, princip veřejnosti, princip ústnosti a přímosti, princip hospodárnosti a princip předvídatelnosti. A na ty, které jsou dotvořeny judikaturou, mezi ně patří: právo na náležité odůvodnění, právo na přezkum, opomenutý důkaz a další. Tyto další principy jsou odvozené Ústavním soudem ČR ze zákonných procesních norem. Tento výčet však není úplný, jelikož Ústavní soud ČR nachází další principy při řešení nových případů.⁵⁸ Samo o sobě by stát právo na spravedlivý proces nemohlo nebo respektive mohlo, ale bylo by neúčelné a to především kvůli své akcesoritě na ostatní práva, která jsou jim garantována. Je jím zaručena pouze cesta⁵⁹ k danému výsledku, nikoliv samotný výsledek.

⁵⁸ KLÍMA, Karel ve spolupráci ŠNEBERGEROVÁ, Simona IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1290.

⁵⁹ Cestou myšleno proces.

2.3. Právo na spravedlivý proces z hlediska civilního procesu v ústavním vývoji českého státu od roku 1849 až do současnosti

Jakožto součást Rakouska-Uherska (dále jen RU), tak se na nás vztahovaly i jejich Ústavy a základní zákony. Jednotlivá práva spravedlivého procesu už v nich dopadala i na civilní řízení.

Již v Březnové Ústavě (Stadionově) z roku 1849 byla, v § 24⁶⁰ a v § 27⁶¹, zakotvena rovnost v právech i před soudem mezi občany RU jako aspekt práva na spravedlivý proces.

O něco více aspektů už bylo vymezeno základními zákony státními, které se vztahovaly k Prosincové ústavě z roku 1867. Oba tyto základní zákony, které zde budou zmíněny, tvořily Prosincovou ústavu. V prvním byla zakotvena rovnost před zákonem před, která se samozřejmě vztahovala i na soudní řízení, viz čl. 2⁶² základního zákona státního 142/1867 ř. z., o právech občanů v královstvích a zemích zastoupených v říšské r. Dalším důležitým základním zákonem státním byl č. 144/1867 ř. z., o moci soudcovské, kde je stanovena podrobnější úprava toho, jak má soudní řízení probíhat. Článek 5⁶³ spolu s článkem 6⁶⁴ tohoto zákona obsahoval úpravu, která se zabývá postavením soudců, jakožto zástupců soudů. Soudci od této doby museli být jmenováni císařem a svůj úřad vykonávat nezávisle a spravedlivě s ohledem na ostatní tehdejší úředníky a jiné představitele. Na tyto články navazoval článek 14 daného zákona,⁶⁵ ve kterém je určeno, že soudní moc je samostatná a nezávislá a ostatní moci jsou od ní odděleny.

⁶⁰ §24 Stadionovy Ústavy z roku 1849: „*V žádné zemi korunní nesmí mezi příslušníky jejími a příslušníky jiné země korunní jaký rozdíl býti ve právu občanském....*“ [cit. 2023-2-10] Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/stadion.htm>

⁶¹ § 27 Stadionovy Ústavy z roku 1849: „*Všichni občané rakouští jsou sobě vespolek před zákonem rovni, i poddáni jsou stejnému osobnímu soudu...*“ [cit. 2023-2-10] Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/stadion.htm>

⁶² Článek 2, základního státního zákon 142/1867 ř. z., o právech občanů v královstvích a zemích zastoupených v říšské r.: „*Před zákonem jsou všichni státní občané rovni.*“ In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-2-10]. Dostupné z: www.aspi.cz.

⁶³ Článek 5, základního státního zákon 144/1867 ř. z., o soudcovské moci: „*Soudcové jmenují se od císaře nebo jeho jménem definitivně a na čas života.*“ [cit. 2023-2-10], Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/144-1867.htm>

⁶⁴ Článek 6, základní státní zákon 144/1867 ř. z., o soudcovské moci: „*Soudcové jsou u vykonávání svého úřadu soudcovského samostatní a nezávislí.....*“ [cit. 2023-2-10], Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/144-1867.htm>

⁶⁵ Článek 14, základní státní zákon 144/1867 ř. z., o soudcovské moci: „*Správa soudní bude od administrace ve všech instancích oddělena.*“ [cit. 2023-2-10], Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/144-1867.htm>

Na tyto základní zákony státní poté navázala Ústavní listina Československé republiky z roku 1920 publikovaná pod č. 121/1920 Sb. z. a n., která byla první československou ústavou. Právo na spravedlivý proces bylo především upraveno v její čtvrté hlavě, která se zabývala mocí soudcovskou, ale zmínky lze nalézt např. i v třetí hlavě moci výkonné.

Již v § 64 odst. 1 bod. 8 Ústavní listiny ČSR⁶⁶ bylo stanoveno, že soudce může do své funkce jmenovat pouze prezident republiky jako jeho pravomoc. V hlavě čtvrté, z které vychází i dnešní pojetí páté hlavy Listiny, byla zakotvena jednak organizace soudnictví, ale i důležité právo na spravedlivý proces respektive jednotlivé části, principy či práva, které dohromady tvoří právo na spravedlivý proces.⁶⁷ Tyto jednotlivé aspekty se v této podobě příliš neliší od dnešní úpravy, která na ní navázala.

Prvním aspektem,⁶⁸ který je zde zmíněn, je právo na zákonného soudce, s tím, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, nacházející se v § 94 odst. 2 Ústavní listiny ČSR.⁶⁹ Na tento aspekt navazuje § 96 odst. 1 Ústavní listiny ČSR⁷⁰, který zakotvuje nezávislost soudů, jakožto orgánů státu. Dále z něj vyplývá, že moc soudcovská je oddělena od dalších mocí a soudům do jejich pravomocí nikdo nesmí zasahovat. V § 97-100 Ústavní listiny ČSR je upravena nezávislost a nestrannost soudců, jakožto zástupců soudu, pomocí, kterých je rozřešen nějaký spor. V § 97 odst. 1 Ústavní listiny ČSR⁷¹ nejsou přímo stanoveny podmínky, za jakých se může stát občan soudcem, ale je pouze odkazováno na zákon, jedná se o součást principu nezávislosti soudců. V § 98 odst. 1 Ústavní listiny ČSR⁷² je přímo vyjádřena nezávislost soudců s ohledem na to, že mají rozhodovat jen a pouze na základě zákona a nesmí se řídit ničím jiným. Z § 100 Ústavní listiny ČSR⁷³

⁶⁶ § 64 odst. 1. bod. 8 Ústavní listina ČSR, zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.: „*jmenuje vysokoškolské profesory vůbec, dále soudce, státní úředníky a důstojníky, počínajíc VI. hodnostní třídou*“

⁶⁷ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 23.

⁶⁸ Seřazeno postupně, jak jdou jednotlivé články za sebou, týkající se práva na spravedlivý proces, ve čtvrté hlavě.

⁶⁹ § 94 odst. 2 Ústavní listina ČSR, zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.: „*Nikdo nesmí býti odňat svému zákonnému soudci.*“

⁷⁰ §96 odst. 1 Ústavní listina ČSR, zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.: „*Soudnictví jest ve všech stolicích odděleno od správ.*“

⁷¹ § 97 odst. 1 Ústavní listina ČSR, zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.: „*Zákon stanoví podmínky nutné k dosažení úřadu soudce z povolání.*“

⁷² § 98 odst. 1 Ústavní listina ČSR, zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.: „*Veškerí soudcové vykonávají svůj úřad neodvisle, jsouce vázáni jen zákonem.*“

⁷³ §100 Ústavní listina ČSR, zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.: „*Soudcové z povolání nesmějí zastávat jiných funkcí placených stálých neb občasných, pokud zákon nestanoví výjimky.*“

vyplývá, že soudce, aby byla zachována jeho nezávislost a nestrannost, nesmí vykonávat jiné funkce (až na výjimky), kde by hrozilo, že by tato vlastnost byla ohrožena, čímž však musí být zaručena dobrá platová ohodnocení soudce. Posledním důležitým aspektem práva na spravedlivý proces, který byl uveden v Ústavní listině ČSR, je ústnost a veřejnost řízení dle § 101 odst. 2.⁷⁴ Avšak z toho jak je tento paragraf koncipován se domnívám, že řízení bylo veřejné a v ústní podobě pouze v trestních věcech, což je přinejmenším velmi zajímavé, že se takto důležité principy zřejmě nevztahovaly i na civilní proces.

Ústavní listina Československé republiky z roku 1920 byla v platnosti až do roku 1948, kdy ji nahradila Ústava Československé republiky (Ústava 9. května) a poté do roku 1989 následovalo ještě několik souhrnně mnou označovaných komunistických ústav. V těchto ústavách se právo na spravedlivý proces z hlediska civilního procesu vyskytovalo ojediněle. Pokud zde už bylo vymezeno tak v rovině trestní a stejně nefungovalo, tak jak by mělo. S příchodem prokuratury byla potlačena práva lidská práva jednotlivce ve prospěch „socialistické“ společnosti (skupiny). Jednotlivé aspekty i právo na spravedlivý proces zde buď nebylo vůbec, nebo bylo porušováno. Úplně vymizelo právo na zákonného soudce, kdy se soudci bylo různě manipulováno podle určitých případů. S tím samozřejmě souvisí i jejich nezávislost a nestrannost, jelikož byly zjevně ovlivňovány komunistickou stranou.⁷⁵ Situace se začala zlepšovat až před rokem 1989 a následně po něm byla přijata současná Ústava ČR a Listina základních práv a svobod.

2.4 Právo na spravedlivý v ústavních základech ČR z hlediska civilního procesu

Právo na spravedlivý proces se v ústavní rovině promítá především v Listině, které je doplněna Ústavou, judikaturou Ústavního soudu ČR a některými mezinárodními smlouvami (úmluvami). Tato podkapitola se bude zabývat jednotlivými součástmi (ty jsou v podobě jednotlivých práv či principů, které dohromady dávají právo na spravedlivý proces) práva na spravedlivý proces, které nejsou v podobě níže uvedených samostatných kapitol. Budou zde rozděleny na ty,

⁷⁴ §101 odst. 2 Ústavní listina ČSR, zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.: „*Ličení před soudy jest ústní a veřejné; rozsudky ve věcech trestních prohlašují se vždy veřejně; veřejnost při přelíčení smí býti vyloučena jen v případech zákonem stanovených.*“

⁷⁵ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 23-26.

kteře jsou výslovně uvedeny v právních předpisech a na ty, které dovedil Ústavní soud ČR ze své rozhodovací praxe (v nálezech a usneseních).

Zpočátku bylo právo na spravedlivý proces vykládáno, tak že se vztahovalo pouze na článek 36 odst. 1 Listiny⁷⁶, který je však dnes pouze jednou z částí práva na spravedlivý proces, jež se nazývá právo přístupu k soudu. Ústavní soud ČR na základě své dlouhodobé rozhodovací praxe spolu v kontextu s čl. 6 odst. 1 Úmluvy, která je v České republice přímo aplikovatelná, však dospěl k závěru, že je nutností začít vykládat právo ve větším rozsahu než tomu doposud bylo. Dle tohoto kontextu Ústavní soud ČR začal považovat celou pátou hlavu Listiny, obsahující právo na soudní a jinou ochranu, jako právo na spravedlivý proces.⁷⁷ V dnešní době jsou principy dle Listiny následující, nezávislost a nestrannost soudce a soudů, právo na zákonného soudce, hospodárnost a rychlost procesu, rovnost, veřejnost, ústnost (tyto jednotlivé části jsou rozebrány v dalších kapitolách). Samozřejmě je sem zařazováno právo na přístup k soudu, právo na tlumočnicka nebo právo každého na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, která jsou také obsaženy přímo v Listině. Avšak jak již bylo v kapitole 2.2 naznačeno, nejsou tyto principy, které jsou výslovně napsané v Listině, popřípadě v Ústavě jedinými. Výčet jednotlivých principů je neuzavřený a Ústavní soud je ze své rozhodovací praxe může kdykoliv dovedit, spadá sem např. právo na náležitá odůvodnění, právo na přezkum a jiné (viz. kapitola 2.4.2).⁷⁸

2.4.1 Vybrané přímo vymezené součásti práva na spravedlivý proces s ohledem na civilní proces

Tato podkapitola se bude věnovat zbývajícím principům a právům, které nejsou obsaženy v následujících hlavních kapitolách a zároveň jsou přímo vyjádřeny v páté hlavě Listiny a samozřejmě odpovídají principům uplatnitelných v civilním procesu. Především zde bude zmíněno právo na přístup k soudu, jakožto jádro práva na spravedlivý proces. Další právo, které zde zmíním, je právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím či postupem soudu jako přímo vymezené v Listině.

⁷⁶Čl. 36 odst. 1 Listiny: „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“

⁷⁷ Samozřejmě je nutno vzít do úvahy, že celá pátá část Listiny se nevztahuje pouze na civilní proces, ale i na ostatní typy řízení. A nikoliv všechny ustanovení jdou použít na civilní proces.

⁷⁸ KLÍMA, Karel ve spolupráci ŠNEBERGEROVÁ, Simona IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1290.

2.4.1.1 Právo na přístup k soudu

Adresátem každého práva na soudní ochranu je každý jednotlivec⁷⁹, který buď uplatňuje svá subjektivní práva, nebo mu do nich bylo zasaženo a je třeba, aby byla ochráněna. Právo na přístup k soudu lze z pohledu fyzické osoby charakterizovat jako lidské právo, tedy ve smyslu čl. 3 odst. 1 Listiny je zaručeno nejen pro občany ČR, ale také i pro cizince a ostatní. Podobně je tomu i u ostatních aspektů práva na spravedlivý proces. Jelikož se jedná o lidské právo, které není absolutní, tak je možné jej v některých případech omezit, například v případě, že nebude zaplacen soudní poplatek a jiné.

Dá se považovat za jádro práva na spravedlivý proces, jelikož aby mohla být vykonána spravedlnost na základě rozhodnutí soudu, je důležité mít nejdříve přístup k soudu, potažmo ke spravedlnosti. Jde o jakousi podmínku k tomu, aby mohl existovat spravedlivý proces, jelikož z logické úvahy vyplývá, že když nebude žádný proces, tak nemůže být ani spravedlivý.⁸⁰

Považuji za žádoucí nejdříve vymezit „to“, k čemu jednotlivec přistupuje, tedy soud. V ústavním pořádku ČR není uvedena legální definice soudu. Z Ústavy ČR lze pouze dovést, že spadají do moci soudní a že se jedná o jakýsi orgán, orgán veřejné moci. Proto se k vymezení soudu ve svém nálezu vyjádřil Ústavní soud ČR, který má za to, že je nejlépe možné definovat soud podle atributů, od kterých se liší od ostatních orgánů. Ve svém nálezu v kontextu Ústavy ČR a Listiny tedy uvádí, že *„soudnictví vykonávají pouze nezávislé a nestranné soudy, respektive nezávislí a nestranní soudci, kteří se řídí základními pravidly spravedlivého procesu, avšak zároveň dodává, že z hlediska práva na spravedlivý proces není nezbytné, aby ve všech případech byl soudem výhradně orgán začleněný do soustavy obecných soudů, avšak musí jít o orgán nezávislý, jehož členové disponují nezávislostí a nestranností při svém rozhodování.“*⁸¹ Z výše uvedeného vyplývá, že se jedná o orgán veřejné moci, který musí být charakteristický svými znaky. Nejdůležitějšími znaky jsou nezávislosti, od kterých se dále odvozují další. Soud musí mít neomezenou pravomoc k rozhodování a nikdo mu do ní nesmí zasahovat

⁷⁹ Pod pojmem jednotlivce je třeba si představovat nejen fyzickou, ale i právnickou osobu.

⁸⁰ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 74.

⁸¹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 11/04 ze dne 26. 4. 2005.

a musí vydávat právně závazná rozhodnutí.⁸² Dále je nutno také zmínit, že se musí jednat o orgán zřízený zákonem a to, aby byla garantována právní jistota a nedocházelo k libovolnému vytváření jiných procesních orgánů.⁸³

Na vnitrostátní úrovni je právo přístupu k soudu obecně (i z hlediska civilního procesu) upraveno v páté hlavě Listiny, konkrétně v čl. 36 odst. 1 Listiny. Tento článek Listiny byl původně vykládán jako právo na spravedlivý proces jako celek, avšak jak již bylo v předchozích kapitolách naznačeno, se tento přežitek změnil v kontextu s Úmluvou⁸⁴ a v dnešní podobě se spíše vykládá už jen jako právo na přístup k soudu jako jedna z částí práva na spravedlivý proces. Z tohoto článku vyplývá právo každého jednotlivce, aby se obrátil na soud a domáhal se svého práva, pokud mu do něj bylo nějakým způsobem zasaženo s tím, že může uplatňovat nároky ze svých práv bez ohledu na to, jestli se jedná o práva hmotněprávní či procesní. Jednotlivec se musí svých práv domáhat pouze způsobem, který mu určuje zákon. Tyto způsoby, jak se domoci svých subjektivních práv, jsou obsaženy v jednotlivých procesněprávních předpisech, těmi jsou z hlediska civilního procesu OSŘ a ZŘS.⁸⁵

Možnost přístupu k soudu jako k orgánu veřejné moci je zaručena nejen na vnitrostátní úrovni, ale i je zde možnost obrátit se v případě potřeby na soudy mezinárodní, které jsou Evropský soud pro lidská práva a Soudní dvůr Evropské unie. Na vnitrostátní úrovni se lze obrátit především na soudy, které tvoří obecnou soustavu, ale v případě nutnosti i k Ústavnímu soudu, který stojí mimo obecnou soustavu soudů.

Souhrnně lze tedy konstatovat, že právo k přístupu k soudu je z hlediska práva na spravedlivý proces zásadní, je jeho jádrem, respektive podmínkou pro to, aby se jednotlivec vůbec mohl domoci své spravedlnosti. Bez tohoto práva by spravedlivý proces (právo) neexistoval. Proto je také uznáváno v moderních právních státech jako lidské právo, které je pro všechny bez rozdílu a dále bývá

⁸² POSPÍŠIL, Ivo IN *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 736.

⁸³ KLÍMA, Karel ve spolupráci ŠNEBERGEROVÁ, Simona IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1295.

⁸⁴ Konkrétně s čl. 6 Úmluvy, kde je také zakotveno právo přístupu k soudu.

⁸⁵ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 700-701.

v nejobecnější míře upraveno nejvyššími normami státu. A tyto normy jsou následně konkretizovány dalšími zákony.

2.4.1.2 Právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím nebo postupem soudu

V ústavním pořádku ČR je toto právo upraveno v Listině v čl. 36 odst. 3, na základě kterého má právo na náhradu škody každý, kdo byl poškozen rozhodnutím soudu. Z hlediska civilního procesu je důležitá pouze část před čárkou. Jedná se o specifický aspekt práva na spravedlivý proces, jelikož je zde poskytována hmotněprávní ochrana před činností soudů jako orgánů veřejné moci, nikoliv procesněprávní.⁸⁶ Tento článek je nutné brát především do úvahy s čl. 36 odst. 4 Listiny, kdy je tímto konkretizujícím zákonem, zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

Pokud se na základě svých práv dostane jednotlivec k soudu, je možné, že v rámci rozhodnutí soudu nebyl dodržen zákon a dané rozhodnutí se tak stane nezákonné a jednotlivci může způsobit škodu. Škodou se rozumí újma, která zasáhla poškozeného v majetkové sféře, je vyjádřitelná penězi a lze rozdělit na skutečnou škodu (taková, která opravdu vznikla - znamená zmenšení majetku) a ušlý zisk (to, o co se mohl poškozený obohatit). Škoda je institut občanského práva hmotného. Škodou lze v tomto případě dle §31a odst. 1 z. č. 82/1998 Sb. i nemajetkovou újmu. Škoda se hradí obvykle v penězích. Nemajetková újma může být hrazena také v penězích, avšak je tu možnost i satisfakce, např. omluva apod.

Každý jednotlivec (právnícká i fyzická osoba) má právo domáhat se škody, která mu byla tímto rozhodnutím způsobena. Nezákonné rozhodnutí nemá nikde svoji legální definici, ale lze dovodit, že nezákonným rozhodnutím se rozumí, individuální právní akt, který je vydán soudem a zakládá, mění, ruší nebo určuje práva, povinnosti a toto vše je v rozporu se zákonem (právními předpisy). Avšak aby se jednotlivec mohl dané škody domáhat, musí být nezákonné rozhodnutí zrušeno nebo alespoň podstatně změněno.

⁸⁶ POSPÍŠIL, Ivo IN *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 746.

Za škodu, která je způsobena nezákonným rozhodnutím odpovídá stát dle §1 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb.,⁸⁷ ten jedná prostřednictvím svých ministerstev (popřípadě jiných úřadů). V případě škody způsobené v občanském soudním řízení jedná za stát ministerstvo spravedlnosti.⁸⁸

Existují dvě základní podmínky, aby stát za škodu odpovídal. První z nich je, aby škoda (újma) jednotlivci vznikla a to buď na majetku či na jeho zdraví. Druhou z nich je, že tato škoda musí být způsobena nezákonným rozhodnutím soudu. Mezi těmito dvěma podmínkami musí být příčinná souvislost (kauzální nexus). Odpovědnost státu, za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, je objektivní, nikoliv subjektivní. Z čehož vyplývá, že není vyžadováno zavinění (není tedy důležitý vnitřní psychický stav osoby, která danou škodu způsobila). Jelikož je odpovědnost objektivní stát se jí nemůže zprostit.⁸⁹

Česká právní úprava škody způsobené nezákonným rozhodnutím soudu je široce vymezená a vztahuje se na více typu řízení, nejen občanské, ale i v trestním a správním soudnictví. Což je třeba rozdílit oproti evropské či mezinárodní úpravě, která se vztahuje pouze na trestní řízení, jak je např. uvedeno v Úmluvě.⁹⁰

2.4.2 Vybrané součásti práva na spravedlivý proces dovozené judikaturou

Jak již bylo výše zmíněno, nikoliv všechny aspekty práva na spravedlivý proces jsou přímo vymezené právními předpisy. Právní řád všechny součásti zakotvit nemůže. Některé z nich jsou tedy vymezeny dlouhodobou rozhodovací praxí soudů. Především Ústavní soud ČR ve svých nálezech judikuje nová práva, která se vážou ke spravedlivému procesu. Z těch nejznámějších to jsou např. opomenuté důkazy, právo na náležité odůvodnění rozhodnutí, překvapivá rozhodnutí a mnoho dalších (zákaz odepření spravedlnosti, právo na přezkum...). Tento výčet jednotlivých práv není uzavřený a Ústavní soud ČR může nacházet další práva, která se vztahují, zajišťují a vytvářejí „*fair trial*“.

⁸⁷ §1 odst. 1 z. č. 82/1998 Sb. : „*Stát odpovídá za podmínek stanovených tímto zákonem za škodu způsobenou při výkonu státní moci*“

⁸⁸ viz. §6 odst. 1 a 6§ odst. 2 písm. a) z. č. 82/1998 Sb.

⁸⁹ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 706-707.

⁹⁰ Čl. 5 odst. 5 Úmluvy: „*Každý, kdo byl obětí zatčení nebo zadržení v rozporu s ustanoveními tohoto článku, má nárok na odškodnění.*“

2.4.2.1 Opomenuté důkazy

Problematika opomenutých důkazů souvisí s dokazováním ve všech druzích procesů. Tento aspekt spravedlivého procesu z pohledu civilního řízení dovodil Ústavní soud ČR z kontextu mezi čl. 38 odst. 2 Listiny: „*Každý má právo, (...) aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům.....*“ a §120 odst. 1⁹¹ a §132⁹² OSŘ, který je základní procesněprávní předpis pro občanské soudní řízení a ve svých paragrafech doplňuje práva na spravedlivé řízení.

Účastník řízení má možnost při domáhá se svého práva v řízení před obecným soudem, v souvislosti s čl. 36 odst. 1 Listiny (jako jádrem spravedlivého procesu), aby se mohl k provedeným důkazům nejen vyjádřit, ale i takové důkazy navrhnout. Jedná se o jedno ze základních procesních práv účastníky, které těmito důkazy podporuje své tvrzení a tím je i nápomocen k rozřešení daného případu. Soud má povinnost o těchto navrhovaných důkazech ze strany účastníka rozhodnout, zda jsou nápomocny k rozřešení případu a tedy je provést či nikoliv. Avšak pokud se soud rozhodne tak, že je neprovede, musí se v rozhodnutí zabývat důvody proč tak učinil.⁹³ Pokud by tak ve svém rozhodnutí neučinil, jednalo by se o rozhodnutí, které trpí vadami, jelikož je v rozporu se zákonnými procesními předpisy, ale i s jednotlivými aspekty práva na spravedlivý proces vyjádřenými v Listině na ústavní úrovni (především čl. § 36 odst. 1 a 38 odst. 2) a dále dovodil Ústavní soud, že takové rozhodnutí je v rozporu i s čl. 95 odst. 1 Ústavy ČR, kdy je soudce vázán při rozhodování pouze zákonem a mezinárodní smlouvou.⁹⁴ Je důležité však zdůraznit, že soud nemá povinnost provést každý důkaz, který byl účastníkem navrhnout, musí se ovšem v rozhodnutí vypořádat s tím, proč tak neučil, důkaz totiž nemusí být konkrétně označen či nemusí být relevantní pro dané řízení.⁹⁵

Za opomenutý důkaz lze tedy považovat důkaz (důkazní prostředek) navrhovaný účastníkem řízení, který byl bez odůvodnění zamítnut, nebo nebylo

⁹¹ §120 odst. 1 OSŘ „*Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede.*“

⁹² §132 OSŘ „*Důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.*“

⁹³ viz. § 157 odst. 2 OSŘ.

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 61/94 ze dne 16. 2. 1995.

⁹⁵ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012 Lidská práva, s. 256.

dostatečně odůvodněno jeho zamítnutí, což znamená, že to nebylo po myšlenkové či logické úvaze. Opomenutý znamená, že se jím soud nezabýval, ačkoliv pokud by tento důkaz vzal v úvahu, zpochybnilo by to výsledek řízení.⁹⁶

2.4.2.2 Právo na náležité odůvodnění rozhodnutí

Jedná se o další element práva na spravedlivý proces řadící se k základním principům, vyplývající z hlavy páté Listiny a dovozený judikaturou Ústavního soudu ČR. Souvisí především s přímo vymezeným principem nezávislosti soudu, uvedeným v čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 81 Ústavy ČR.

Právo na náležité odůvodnění rozhodnutí orgánu veřejné moci spadá do procesněprávního rámce nezávislosti soudu jakožto aspekt právního státu. Jeho účelem je především vyloučit libovůli při rozhodování, z čehož plyne řádné odůvodnění rozhodnutí orgánu veřejné moci (soudu). Odůvodnění je pro občanské soudní řízení konkretizováno v § 157 odst. 1 a 2, kdy na jedné straně musí být soulad mezi skutkovými zjištěními a myšlenkovou činností soudu a s právními závěry na straně druhé.⁹⁷ Úsudek, který si vytvořil soud na základě zjišťování a následného hodnocení skutečností se nesmí ocitnout v extrémním nesouladu, musí být vždy výrazem lidsky dosažitelné jistoty. V případě, že by zde byl extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry porušením práva na spravedlivý proces.⁹⁸

Ústavní soud ČR ve svém nálezu vyloučil vzhledem k této tématice argument Nejvyššího soudu, který odmítl dovolání v občanském soudním řízení bez toho, aniž by toto rozhodnutí řádně odůvodnil. Jelikož Nejvyšší soud se domníval, že není nutné odůvodnit rozhodnutí o dovolání vzhledem k přetíženosti soudu a argumentoval tím, že to přispěje soudům, aby rozhodovali rychleji a v přiměřené době. Na toto zareagoval Ústavní soud tak, že byl účastník omezen na svých a právech a argument, který byl ze strany Nejvyššího soudu použit, bude naplněn pouze v minimální míře. S tím, že uvést určité důvody, proč tak rozhodl tento soud, nezatíží v poměru s omezením práv účastníka.⁹⁹

⁹⁶ Definice HANUŠ, Libor IN MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 255 (poznámka pod čarou č. 156).

⁹⁷ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995.

⁹⁸ KLÍMA, Karel ve spolupráci ŠNEBERGEROVÁ, Simona IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1293.

⁹⁹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004.

2.4.2.3 Překvapivá rozhodnutí

Dalším a posledním zde zmíněným aspektem práva na spravedlivý proces, který je, dovozený judikaturou Ústavního soudu jsou překvapivá rozhodnutí respektive jejich vyloučení nebo také jinak nazváno předvídatelnost rozhodování soudů. V tomto principu lze spatřovat to, aby byla z pohledu jednotlivce vytvářena a udržována důvěra ve stát a soudy.

Z počátku byla předvídatelnost rozhodnutí vázána mylně pouze na procesní situaci v rozhodování odvolacích soudů. Konkrétně se jednalo o problém, kdy odvolací soud vycházel ze skutkových zjištění soudu I. instance a souhlasil s nimi. Avšak jeho právní názor se často lišil a byl zcela opačný. V důsledku toho dříve dovodil Ústavní soud ČR,¹⁰⁰ že odvolací soud musí vždy vrátit věc zpět soudu I. instance a sám nemůže věc rozhodnout nebo alespoň přehodnotit. Avšak takto vymezená předvídatelnost rozhodování soudů je nesprávná. Jelikož odvolací soud má možnost přehodnotit důkazy a na základě nich vytvořit nové hodnocení a rozhodnout. V dnešní době se již vychází z toho, že překvapivost rozhodnutí spočívá v tom, že na základě identického hodnocení skutkových zjištění, z nichž soud II. instance vytvoří jiné či zcela opačné právní názory.¹⁰¹

V případě, že by se soud II. instance v opravném řízení odchýlil od skutkových zjištění, ale i od právních názorů, které vycházejí z těchto zjištění, bez toho aniž by sám provedl dokazování nebo bez dání možnosti účastníku vyjádřit k nově nastolenému meritu věci, lze považovat dle nálezů Ústavního soudu ČR jako odepření práva na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy v souladu s celou pátou hlavou Listiny.¹⁰² Předvídatelnosti lze dle Ústavního soudu ČR dosáhnout tím způsobem zrušením rozhodnutí soudu I. instance a vrácením k dalšímu došetření, ale zároveň je zde druhá možnost a to seznámení účastníků soudem II. instance s jeho odlišným právním názorem s následným prostorem pro vyjádření z jejich strany. Tento druhý způsobem je obecně považován za vhodnější, neboť účastníkům zachovává procesní práva a zároveň jim šetří náklady a čas.¹⁰³

¹⁰⁰ Ústavní soud z toho začal dovozovat právo na dvouinstančnost civilní řízení.

¹⁰¹ POSPÍŠIL, Ivo IN *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 744.

¹⁰²Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 544/98 ze dne 4. 8. 1999.

¹⁰³Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 777/07 ze dne 31. 7. 2008.

Dále jsou pod překvapivá rozhodnutí zařazovány situace, kdy se odvolací soud nesmí odchýlit od své rozhodovací praxe ve dvou zcela totožných věcech bez toho, aniž by své rozhodnutí racionálně odůvodnil.¹⁰⁴

Dle mého názoru se jedná o jeden z nejdůležitějších aspektů práva na spravedlivý proces, který je judikován Ústavním soudem ČR. Se stejnými případy se má nakládat stejně. Má se podporovat předvídatelnost práva a právní jistota. Jednotlivec by měl alespoň v hrubých rysech očekávat výsledek svého řízení. Zvyšuje to jeho důvěryhodnost ke státu, potažmo k soudům jako orgánům veřejné moci.

¹⁰⁴Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2070/07 ze dne 13. 12. 2007.

3 Zásada nezávislého a nestranného soudce, právo na zákonného soudce

V situaci, kdy se již jednotlivec dostane k soudu/soudci má právo na to, aby byly splněny určité požadavky ze strany soudů a soudců vůči němu (především se jedná o nestrannost a nezávislost, ale i zákaz odnětí zákonného soudce). Soudy, a ti prostřednictvím, kterých jednají tedy soudci, spadají do moci soudní (Hlava IV. Ústavy ČR). Moc soudní je jednou ze tří částí veřejné moci. Lze ji označit za oddělenou a relativně autonomní od těch zbylých složek státní moci. Z tohoto vyplývá, že ostatní složky veřejné moci nesmí žádným způsobem zasahovat a ovlivňovat rozhodovací činnost soudů. Moc soudní, jak vyplývá z Ústavy ČR, je tvořena obecnými soudy¹⁰⁵ a Ústavním soudem ČR. S ostatními atributy veřejné moci se moc soudní dostává do kontaktu minimálně, avšak i zde platí systém brzd a protiváh. Moc zákonodárná, jež je tvořena parlamentem, ovlivňuje moc soudní tím způsob, že vytvořil vůbec celou organizaci soudnictví, stanovuje pravidla činnosti, požadavky na soudce a v neposlední řadě také finanční prostředky pro soudce. Naopak exekutiva jmenuje soudce do jejich funkce a po jmenování skládají slib do rukou hlavy státu.¹⁰⁶

Organizace soudnictví, aby odpovídala standardům a znakům demokratického právního státu, musí být především nezávislá a nestranná vůči všem. Soudy a soudci při výkonu své činnosti musejí jednat nezávisle a nestranně, jelikož existence nestranných a nezávislých soudů a soudců je nezbytnou podmínkou práva na spravedlivý proces. Avšak to nejsou jediné záruky soudcovské činnosti, další je např. právo na zákonného soudce. Je nutné podotknout, že většina záruk soudcovské činnosti se právě odráží od nezávislosti a nestrannosti, např. zákaz většiny podnikatelských činností nebo neslučitelnosti některých funkcí.

3.1 Soudci a soudy

Před samotným vymezením soudcovských záruk, které vyplývají z ústavního základu, jako nestrannost a nezávislost soudců a sní související

¹⁰⁵ Obecnými soudy se rozumí okresní soudy, krajské soudy, vrchní, Nejvyšší soudy a Nejvyšší správní soud.

¹⁰⁶ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 960-961.

nezávislost soudů nebo právo na zákonného soudce, je nutno zprvu vymezit pojmy jako soud a soudce.

3.1.1 Soudy

Soud, jak jsem výše naznačil (kapitola 2.4.1.1), je pojem, který v českém právu nemá legální definici. Lze však dovodit z judikatury Ústavního soudu ČR, že se jedná o orgán či instituci, jež je charakteristická svými znaky, kterými jsou především nezávislost a nestrannost. Jedná se tedy o orgán veřejné moci spadající do soudní moci. Avšak nelze opomenout i druhou rovinu soudu a to takovou, že je procesním subjektem, který s ostatními subjekty podléhá režimu soudního řízení. Dá se tedy říci, že soud v základním procesním vztahu ve sporném řízení, který je tvořen dvěma subjekty, které mezi sebou vedou spor a právě soudem jako třetím subjektem charakteristickým pro svoji nezúčastněnost a nestrannost, zároveň rozhodujícím tento spor mezi stranami.¹⁰⁷

Soudy jsou uspořádané v soudní soustavě. V českém právním řádě se jí rozumí obecná soustava soudů, do níž spadají obecné soudy. Jediným soudem, který stojí mimo tuto soustavu je Ústavní soud a to vzhledem k jeho specifické činnosti. Obecnou soustavu soudů lze charakterizovat jako tříступňovou¹⁰⁸ a zároveň je tvořena čtyřmi články.

V Ústavě ČR je uvedeno, že soustava soudů je tvořena okresními soudy, krajskými soudy, vrchními soudy, Nejvyšším soudem ČR a Nejvyšším správním soudem.¹⁰⁹ Okresní soudy, v Brně Městský soud, v Praze obvodní soudy, rozhodují ve většině věcí v civilní řízení v I. instanci. Krajské soudy, v Praze Městský soud, především rozhodují o řádných opravných prostředcích, pokud v I. instanci rozhodoval okresní soud, avšak v zákonem určených případech slouží i jako soudy I. instance (§ 9 odst. 2 OSŘ). Vrchní soudy konají v občanském soudním řízení pouze řádné opravné řízení a to za předpokladu, že rozhodoval v I. instanci krajský soud. Nejvyšší soud, jakož dle čl. 92 Ústavy ČR vrcholný soudní orgán ve věcech, které patří do jeho do pravomoci soudů s výjimkou věcí patřících do pravomoci ÚS

¹⁰⁷ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges), s. 90.

¹⁰⁸ O tříступňovou se jedná, protože máme I. Stupeň- jako základní řízení a poté mohou být až dvě řízení opravná, kdy II. Stupeň na základě řádných opravných prostředků a III. Stupeň na základě mimořádných opravných prostředků.

¹⁰⁹ viz. čl. 91 odst. 1 Ústavy ČR.

nebo Nejvyššímu správnímu soudu (ten řeší především správní soudnictví), má za úkol rozhodovat především mimořádné opravné prostředky, tedy dovolání proti pravomocným rozhodnutím krajských soudů, dále řádné opravné prostředky proti rozhodnutím vrchním soudů a v neposlední řadě sjednocuje soudní judikaturu.

Soudy, aby mohly vykonávat svoji činnost, musí být nejen nezávislé a nestranné, ale i mít pravomoc a příslušnost. Pravomoc lze obecně charakterizovat jako okruh záležitostí, které mohou soudy rozhodovat. Civilní pravomoc je užší oproti obecné, jelikož se vztahuje pouze na věci, které vyplývají ze soukromého práva, a dle ostatních zákonů o nich nerozhoduje nikdo jiný.¹¹⁰ Příslušností, která je věcná, místní a funkční, jsou vyjadřována určitá pravidla, jejichž cílem je, aby rozhodoval soud, který má pro to nejlepší podmínky.

3.1.2 Soudci

V souvislosti s činností soudu je nutné zmínit i lidský aspekt, tedy toho kdo tuto činnost vykonává a obsazuje jednotlivé soudy v obecné soustavě. Soudy jsou obsazeny soudci a dalšími soudními osobami,¹¹¹ které se podílí na chodu soudu. Za soudce je možno označit osobu, která poskytuje řešení sporů a rozhoduje o právních záležitostech. Soud jedná prostřednictvím soudce, tedy podobně jak soud musí být při své činnosti i soudce nezávislý a nestranný a ctít zásady spravedlivého procesu.

Soudcem obecného soudu se může stát každý, kdo dle čl. 93 odst. 2 je bezúhonný a dosáhl vysokoškolského právního vzdělání, další podmínky jsou upraveny zákonem, dále se musí jednat o občana, který dosáhl alespoň 30 let věku, je svéprávný, který má určité morální předpoklady a zkušenosti a souhlasí s tím být ustanoven za soudce a přidělen k soudu.¹¹² Soudce je do funkce jmenován prezidentem republiky, na dobu neurčitou a své funkce se ujímá složením slibu do rukou prezidenta republiky dle čl. 93 odst. 1 Ústavy ČR, jedná se o kontrasignovanou pravomoc prezidenta, tedy vyžaduje se spolupodpis předsedy vlády.¹¹³

¹¹⁰ viz. §7 odst. 1 OSŘ.

¹¹¹ Dalšími soudními osobami se rozumí přisedící (někdy též označování jako laičtí soudci), asistenti soudce, vyšší soudní úředníci, ale také zapisovatelé. Avšak o nich se dále zmiňovat nebudu.

¹¹² viz. §60 odst. 1 ZSS.

¹¹³ Jak vyplývá z čl. 63 odst. 1 písm. i) a čl. 63 odst. 3 Ústavy ČR.

Soudce nemůže být proti své vůli odvolán,¹¹⁴ svoji funkci může skončit pouze na základě důvodů uvedených v § 94-95 ZSS.¹¹⁵ S tímto ukončením funkce soudce souvisí i jeden z možných důvodů a to spáchání trestného činu při výkonu funkce nebo v souvislosti s ní, to mu zakládá trestní odpovědnost. Avšak aby mohlo být zahájeno trestní stíhání či vzetí do vazby je nutno získat souhlas prezidenta republiky a dále to oznámit Ministerstvu spravedlnosti ČR a předsedovi příslušného soudu.¹¹⁶

Soudci z hlediska organizační struktury rozhodují v případě okresních soudů především jako samosoudci a v zákonem určených případech v senátech, který je tvořen předsedou senátu a dvěma přísedícími,¹¹⁷ to se děje v občanském soudním řízení jen pokud tak stanoví zákon nebo ve věcech pracovních.¹¹⁸ Krajské soudy v občanském soudním řízení rozhodují v I. instanci jako samosoudci a výjimečně v senátech, které se skládají z předsedy a dvou soudců ve II. instanci rozhodují zásadně v senátech.¹¹⁹ Vrchní soudy není-li stanoveno jinak, rozhodují také ve tříčlenných senátech, skládající se z předsedy senátu a dvou soudců.¹²⁰ Nejvyšší soud rozhoduje v senátech nebo ve velkých senátech kolegií. Senáty jsou tvořeny předsedou soudu a dvěma soudci, velké senáty kolegií jsou tvořeny 9 soudci, a pokud je v kolegiu více jak 27 soudců, tak vždy jednou třetinou z tohoto podílu a nejbližší liché číslo.¹²¹

3.2 Zásada nezávislého a nestranného soudce

Nezávislý a nestranný soud a soudce je jedním ze základních aspektů, jak se dobrat ke spravedlnosti, tedy spravedlivého procesu, avšak jsou také znakem demokratického právního státu. Nezávislost a nestrannost soudu a soudce spolu neodmyslitelně souvisí a vzájemně se podmiňují, proto je dobré je vykládat společně. Nezávislost a nestrannost soudů a soudců se skládá z celé řady jednotlivých aspektů, jako jsou např. soudce je až na výjimky neodvolatelný,

¹¹⁴ viz. čl. 82 odst. 2 Ústavy ČR.

¹¹⁵ Např. dosáhnutí 70 let věku, nezpůsobilost vykonávat funkci, odsouzení za trestný čin, smrt, atd.

¹¹⁶ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges), s. 121.

¹¹⁷ Za přísedícího lze označit tzv. „soudce z lidu“, kteří nejsou profesionálními soudci, ale v některých kauzách v prvním stupni jsou členy senátu a podílí se na rozhodování jako laický prvek v řízení.

¹¹⁸ viz. §36a odst. 1 písm. a), b) OSŘ a §35 odst. 1, 2 ZSS.

¹¹⁹ viz. § 31 odst. 1 a odst. 2 písm. b), §36 odst. 3 OSŘ.

¹²⁰ viz. §27 ZSS.

¹²¹ viz. §19 odst. 1, 2, 3 ZSS.

neslučitelnost s některými ostatními veřejnými funkcemi, nemožnost vykonávat výdělečnou činnost (až na výjimky), vázanosti rozsahem práva a jiné. Je však nutné rozlišovat pojmy nestrannost a nezávislost, jelikož tyto pojmy spolu nesplývají, ale pouze spolu souvisí.

Nezávislost lze obecně charakterizovat jako základní podmínku pro výkon soudnictví, kdy jsou soudy a soudci odděleni od ostatních složek státu. Po vytvoření této nezávislosti vznikne samostatný a nedotknutelný prostor proti nežádoucím vlivům, kde je umožněno rozhodovat pouze podle předem známých pravidel.¹²²

Oproti tomu nestrannost vyplývá z pojmu nezávislost. Nezávislost je totiž základním institucionálním předpokladem nestrannosti. Nestrannost je spíš spojena s pojmem soudce a nikoliv soudu. Soudce jako ten „třetí“ nezúčastněný subjekt dle této zásady nesmí mít zájem na výsledku rozhodování, jelikož je profesionál, měl by si vždy zachovat objektivitu.¹²³

3.2.1 Nezávislý soud a soudce

Nezávislost nebo-li autonomie, jako nejdůležitější princip v soudnictví v demokratických právních státech je na ústavní úrovni výslovně zakotvena jednak v Ústavě ČR a Listině, ale samozřejmě také v Úmluvě jako přímo aplikovatelné úmluvě, která má nejvyšší právní sílu a konkretizován judikaturou Ústavního soudu ČR a zákony.

Nezávislost soudů je na ústavní úrovni přímo upravena v Listině v článku 36 odst. 1 (jakožto součást práva na spravedlivý proces spolu s nestranností) a čl. 81 Ústavy ČR. Nezávislost soudců je výslovně upravena v čl. 82 odst. 1 Ústavy ČR, avšak nepřímou je upravena ve více člancích na základě jednotlivých pohledů na nezávislost. K nezávislosti se také vyjádřil obecně i Ústavní soud ČR ve spojitosti s nestranností ve svém zřejmě nejznámějším nálezu s ohledem na nezávislost: *„Nezávislost a nestrannost jsou neodmyslitelnými atributy pojmu soud. Jeho nestrannost a nezávislost je hodnotou, jež prospívá všem, neboť je jednou ze záruk*

¹²²TOMEŠ, Milan IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 612.

¹²³MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 169.

rovnosti a právní jistoty v demokratické společnosti. Pouze nestranný soud je způsobilý poskytovat skutečnou spravedlnost vždy a všem. ¹²⁴

Na nezávislost ať již soudců či soudů je nahlíženo z několika různých pohledů a úhlů. Tyto pohledy by se dle mého názoru mohly označovat jako druhy soudcovské nezávislosti. Konkrétně se jedná o soudcovské nezávislosti organizační, funkční, ekonomické a osobní.

Dle Tomeše,¹²⁵ který rozebral právní větu uvedenou v článku 81 Ústavy ČR, vyplývá, že je z ní blíže konkretizováno rozdělení veřejné moci, tak jak je uvedeno v článku 2 odst. 1 Ústavy ČR. Na základě toho označuje soudnictví jako pravomoc, jež je svěřena soudům jako nezávislým orgánům a spočívá v autoritativním rozhodování sporů o právo mezi procesně rovnými stranami. Dále uvádí, že soud je dle něj dekoncentrovaný orgán, jelikož pravomoc není svěřena pouze jednomu orgánu nýbrž více orgánům stejného typu a decentralizovaný orgán, to spočívá především v tom, že i soudy navzájem mezi sebou jsou nezávislé. Avšak dle mého názoru je částečně nezávislost soudů mezi sebou omezena a to především tím, že je v některých případech soud vázán právním názorem soudu vyššího. Jedná se o případy podle § 226 odst. 1 OSŘ, tedy pokud bylo zrušeno rozhodnutí soudu prvního stupně soudem druhého stupně a byla-li věc vrácena zpět soudu prvního stupně, je tento soud vázán právním názorem soudu odvolacího.

Z tohoto komentáře se tedy dá usoudit, že je nejenom celá soustava soudů nezávislá, ale i jednotlivé soudy navzájem mezi sebou jsou nezávislé. Soudy jsou jednak odděleny od ostatních orgánů státní moci (takovou nezávislost jako je soudcovská nepoužívají žádné jiné orgány krom soudů) a jednak jsou soudy odděleny mezi sebou, tak aby si nezasahovaly do své rozhodovací činnosti. S tímto souvisí i neexistence subordinace (tedy vztah nadřízenosti a podřízenosti). Tento prvek je naopak typický a uplatňuje se ve veřejné správě. V soudnictví je tento prvek pojmově zakázán, avšak je částečně prolomen opravným řízením, kdy jsou soudy

¹²⁴ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 7/02 ze dne 18. 6. 2002, za nejznámější jej považuji kvůli tomu, že byl podán tehdejšími prezidentem Havlem za účelem zrušení některých ustanovení ZSS.

¹²⁵ TOMEŠ, Milan IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 611.

na sobě v nějaké míře závislé.¹²⁶ Takto vymezenou soudcovskou nezávislost lze označit za organizační.

Dalším pohledem je funkční nezávislost soudů a soudců, ta se projevuje především v tom, že ostatní státní orgány nemají možnost ani přímo ani nepřímo zasahovat do rozhodování a tím ovlivňovat proces. Na soudce nesmí být vyvíjen nátlak na to rozhodnout určitým způsobem a ani jinak ho ovlivňovat. Tato nezávislost vyplývá přímo z Ústavy ČR.^{127,128}

Na základě tohoto článku je soudce obecného soudu vázán při své rozhodovací činnosti pouze a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu ČR. Avšak dle mého názoru je toto vymezení lehce nepřesné. Jelikož zde nejsou například výslovně uvedeny ústavní zákony, ale na základě logických úvah se samozřejmě musejí brát do souvislosti i tyto zákony, protože normální zákony nemohou odporovat zákonům ústavním (ty stojí na vrcholu pomyslné pyramidy právních norem a mají nejvyšší právní sílu-až absolutní). V případě rozporu zákona s ústavním pořádek má soud za úkol danou věc předložit Ústavnímu soudu ČR, jak je uvedeno Ústavě ČR.¹²⁹

Zásada právního státu obsahuje vázanost státu právem. A jelikož stát vykonává svoji veřejnou moc pomocí lidu a moc soudní je součástí veřejné moci a zároveň soudy, potažmo soudci jsou součástí moci soudní, lze z toho dovodit, že soudce je při své rozhodovací činnosti vázán veškerým právem (výjimkou je situace, kdy je určitá norma v rozporu se zákonem).¹³⁰

Soud je vázán i právními předpisy nižší právní síly, které Ústava ČR označuje jako „jiné právní předpisy.“ Avšak je jimi vázán za podmínky, že neshledá rozpor mezi tímto „jiným právním předpisem“ a tím čím je vázán bezprostředně, tedy ústavním zákonem, zákonem, mezinárodní smlouvou, ale i nálezem Ústavního soudu ČR. Soud má totiž možnost dle čl. 95 odst. 1 věty za

¹²⁶ STAVINOHOVÁ, Jaruška. In STAVINOHOVÁ, Jaruška, SAHÁNEK, Petr. *Občanské právo procesní*. 1. vydání. MU Brno: Doplněk, 1992, s. 19-20.

¹²⁷ viz. čl. 95 odst. 1 Ústavy ČR.

¹²⁸ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges), s. 62.

¹²⁹ viz. čl. 95 odst. 2 Ústavy ČR.

¹³⁰ TOMEŠ, Milan In KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 757.

středníkem Ústavy ČR¹³¹ posoudit tento soulad.¹³² Pod jiným právním předpisem si lze představit např. nařízení vlády, vyhlášky ústředních správních úřadů, nařízení a obecně závazné vyhlášky obcí a krajů, atd.¹³³ V případě, že dojde k takovému rozporu, soudce tyto předpisy pouze nepoužije, jelikož nemá oprávnění je rušit.

Dle výše uvedeného článku je soud také vázán mezinárodními smlouvami, které jsou součástí našeho právního řádu. Dle čl. 10 a 10a Ústavy ČR lze rozlišovat dva základní druhy mezinárodních smluv, na ty, které jsou schvalovány jako Ústavní zákony (čl. 10a odst. 1 ve spojitosti s čl. 39 odst. 4 Ústavy ČR) a ty, které jsou schvalovány jako běžné zákony (čl. 10 ve spojitosti s čl. 49 Ústavy ČR).

Zvláštní procesní situace vzniknou tehdy, pokud je rozpor mezi zákonem a mezinárodní smlouvou nebo ústavním zákonem a mezinárodní smlouvou. V případě rozporu zákona a mezinárodní smlouvy se soud/soudce vždy bude řídit mezinárodní smlouvou, která má přednost, tak jak je to uvedeno v čl. 10 Ústavy ČR. Soudce zároveň zákon nezruší, jen jej nebude aplikovat v konkrétním případě.

Mnohem zajímavější jsou situace, pokud dojde k rozporu mezi ústavním zákonem a mezinárodní smlouvou. Tyto situace totiž Ústava ČR upravuje pouze částečně. V případě mezinárodní smlouvy, která je přijata formou, kterou se přijímají ústavní zákony a je v rozporu se zákonem se dle Tomeše,¹³⁴ který se vyjádřil k čl. 95 Ústavy ČR, se použije v této situaci derogační pravidlo, ale jen v případě, že smlouva je ta pozdější norma, která deroguje ústavní zákon jako normu dřívější - toto nazývá nepřímou novelizací. V opačné situaci, kdy by byla mezinárodní smlouva dřívější než ústavní zákon, tato nepřímá novelizace nelze použít a je třeba postupovat dle čl. 1 odst. 2 Ústavy ČR, ze kterého plyne, že Česká republika dodržuje závazky z mezinárodního práva.

Lze tedy konstatovat, že čl. 95 odst. 1 Ústavy ČR, který vyjadřuje vázanost soudce zákonem a mezinárodní smlouvou je zároveň i jeho limitace v soudcovské

¹³¹ Čl. 95 odst. 1, věta za středníkem Ústavy ČR: „...je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou.“

¹³² Nález Ústavního soudu ČR III. ÚS 274/01 ze dne 1. 11. 2001.

¹³³ LANGÁŠEK, Tomáš, *Ústava České republiky: Komentář k čl. 95*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. ASPI_ID KO1_1993CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹³⁴ TOMEŠ, Milan In KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 758.

činnosti, tím, že rozhoduje předem jasně daných pravidel a za stanovených podmínek s vysokou mírou objektivitu v daném případě.

Dalším úhlem pohledu na nezávislého soudce je nezávislost osobní, do které spadá především to jakým způsobem je soudce do své funkce ustanovován, to že je až na výjimky nesesaditelný, nemožnost přeložit, apod., a s ní související nezávislost materiální nebo-li finanční.

Soudce nebo přísedící je veřejnou funkcí. Jak již výše bylo zmíněno soudce je do své funkce jmenován dle čl. 93 odst. 1 Ústavy ČR prezidentem republiky na návrh ministra spravedlnosti a po splnění určitých podmínek, jakými jsou být občanem ČR, svéprávnost, bezúhonnost (nebýt pravomocně odsouzený za trestný čin, popř. mít zahlazené odsouzení), dále dosáhnout alespoň 30 let věku, splnit určitou praxi a na konci vykonat odbornou justiční zkoušku nebo jinou podobnou uvedenou v § 60 odst. 5 ZSS¹³⁵ a samozřejmě souhlasit s přidělením na určitý soud a dále musí složit slib. Soudce je ustanoven na dobu bez časového omezení. Což je rozdílem i mezi soudcem a přísedícím, který je jednak volen zastupitelstvem obce nebo kraje s ohledem, jestli je to na okresní či krajský (městský soud) a nikoliv jmenován a to pouze na dobu 4 let a také musí být občanem ČR, avšak nemusí vykonávat žádnou zkoušku, apod.¹³⁶

Projevem soudcovské nezávislosti je i to, že soudce nemůže být ani odvolán (krom výjimek stanovených zákonem) ani přeložen bez jeho souhlasu.¹³⁷ Nedobrovolně lze odvolat soudce pouze v případě, že spáchá kárné provinění, což znamená, že zaviněně poruší své povinnosti nebo pokud se chová a jedná tak, že narušuje důvěru v soudní systém, v spravedlivé, nestranné a nezávislé soudnictví.¹³⁸ Toto kárné provinění musí být velmi závažné, aby mohl soudce odvolán. Jeho funkce zanikne dnem právní moc rozhodnutí, které se vztahuje k závažnému kárnému provinění.¹³⁹ Dále v případě odsouzení za úmyslný trestný čin nebo k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jedná se opět o den právní moci rozhodnutí.¹⁴⁰ Kromě těchto důvodů nedobrovolného odvolání jsou v § 94 ZSS

¹³⁵ Tyto zkoušky jsou advokátní zkouška, závěrečná zkouška právního čekatele, notářská zkouška a odborná exekutorská zkouška nebo lze tato zkouška nahradit výkonem funkce soudce Ústavního soudu ČR po dobu dvou let.

¹³⁶ Vycházeno z § 60 a násl. ZSS.

¹³⁷ viz. čl. 82 odst. 2 Ústavy ČR.

¹³⁸ viz. §87 odst. 1 ZSS.

¹³⁹ viz. § 88 odst. 1 písm. d) spolu s §94 písm. e) ZSS.

¹⁴⁰ viz. §94 písm. c) ZSS.

uvedeny i další důvody, jako je dosažení 70 let věku, prohlášení za mrtvého a jiné. Soudce se také své funkce může výslovně vzdát dle § 95 odst. 1 ZSS.

Přeložit soudce bez jeho souhlasu také nelze, avšak i u tohoto existují výjimky, které jsou uvedeny v zákoně. Dle §72 odst. 1 ZSS je možno soudce přeložit i bez jeho souhlasu a to na základě reorganizace soudnictví a zároveň za podmínky, že tuto nastalou situace nelze vyřešit jinak a na tomto místě by byl ohrožen výkon soudnictví. Existuje však i možnost dočasného přidělení i bez souhlasu.¹⁴¹

Nezávislost soudce je také zajišťována jejich správným a hmotným zabezpečením, tak, aby na ně nebyl vyvíjen od jednotlivých stran a zároveň potlačit jejich nutkání rozhodnout úmyslně ve prospěch někoho. K tomuto se vyjádřil i Ústavní soud ČR ve svém nálezu: „*Svévolný zásah zákonodárce do oblasti materiálního zajištění soudců, v tom rámci i platové restrikce, nutno do rámce chráněného principem jejich nezávislosti podřadit ze dvou důvodů. Nezávislost soudců je v první řadě podmíněna jejich morální integritou a odbornou úrovní, zároveň ale je spjata i s jejich přiměřeným materiálním zajištěním. Druhým důvodem je vyloučit svévolné zásahy do materiálního zajištění soudců jako eventuální formu "penalizace" soudců ze strany legislativy a exekutivy, a tím i formy nátlaku na jejich rozhodování.*“¹⁴²

Zaručení soudcovské nezávislosti je také způsobeno, že soudce nemůže vykonávat některé funkce a činnosti. Na ústavní úrovni je v čl. 22 odst. 1 Ústavy ČR upravena neslučitelnost výkonu funkce soudce s poslancem a senátorem a toto ustanovení je doplněno čl. 82 odst. 3 Ústavy ČR, o veškeré funkce ve veřejné správě a další neslučitelné činnosti a činnosti jsou stanoveny zákonem. Například se jedná o to, že soudce nesmí vykonávat žádnou výdělečnou činnost kromě správy vlastního majetku a činnosti vědecké, pedagogické, literární, publicistické, umělecké, aktivního sportovce nebo také účast v politických stranách atp.¹⁴³

¹⁴¹ viz. § 68 a násl. ZSS.

¹⁴² Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 34/04 ze dne 14. 7. 2005.

¹⁴³ viz. §85 odst. 1 ZSS: „...vykonávat jinou výdělečnou činnost s výjimkou správy vlastního majetku včetně členství v orgánech bytových družstev, společenství vlastníků jednotek a jiných právnických osob, jejichž hlavní předmět činnosti je zaměřen na uspokojování bytových potřeb svých členů, a činnosti vědecké, pedagogické, literární, publicistické, umělecké, aktivního sportovce...“

Závěrem k soudcovské nezávislosti je třeba říct, že se jedná o pojem, který je upraven jak právně, ale i mimoprávně. Soudce totiž není žádný stroj, ale člověk, z čehož plyne, že největší garancí soudcovské nezávislosti je soudce sám a je na každém soudci, jak svým chováním bude dodržovat a bránit nezávislost. Soudci by měli dodržovat správnou morálku a etiku.¹⁴⁴

3.2.2 Nestrannost soudců a soudů

Nestrannost spolu z nezávislostí tvoří dohromady jádro práva na spravedlivý proces. Na ústavní úrovni je upravena v Čl. 82 odst. 1 věta druhá Ústavy ČR¹⁴⁵, kde je výslovně zakázáno, že nikdo nesmí soudcovskou nestrannost ohrožovat a dále v článku 36 odst. 1 Listiny. Zjednodušeně nestrannost soudců lze definovat tak, že soudci musí být objektivní a nepodjatí při výkonu své funkce. Musejí rozhodovat tak, aby nebyli ovlivněni osobními názory, postoji či zájmy. Zároveň se nesmějí nechat ovlivnit od stran řízení. Toto ovlivňování může mít různé formy, od osobních přání až po petice apod., všechno tyto možnosti ovlivňování musí soudce odmítat. Jedná se o klíčový prvek a základní princip demokratického státu. V případě, že by soudce nedodržoval nestrannost, mohlo by to vést k porušení základních lidských práv, porušení práva na spravedlivý proces a zároveň k narušení důvěry v soudní systém. S tím souvisí, jak vyplývá z Ústavy ČR, i zákaz vyvíjet na soudce jakýkoliv nátlak prostřednictvím medií či jiných sdělovacích prostředků apod. Soudce je profesionál, a tak by v každém okamžiku při své činnosti, ale částečně se dá říct, že nejenom během ní, zachovávat nezávislost.

Nestrannost soudce má dvě pojetí, a to subjektivní a objektivní. V subjektivní pojetí je charakterizován osobní poměr soudce, respektive jeho osobní předsudky, či zaujatost vůči stranám. Tento poměr by mohl mít v důsledku toho negativní dopad na spravedlivé řízení a rozhodnutí. Soudce tedy nesmí v řízení propagovat své názory a své zájmy, které by na něj měly vliv. Jedná se o jeho subjektivní postoj k věci, z čehož vyplývá, že je složitě přezkoumatelný. Proto se

¹⁴⁴ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges) s. 64.

¹⁴⁵ Čl. 82 odst. 1 věta druhá Ústavy ČR: „...*Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat.*“

u soudce vyžaduje, aby měli kromě odborných znalostí a schopnost také vysokou etickou a morální integritu.¹⁴⁶

Oproti tomu objektivní pojetí nestrannosti není založeno na subjektivní pojetí daného soudce, tedy na jeho pocitech a názorech, ale na legitimní a objektivně podložených pochybách o nestrannosti, tedy tak aby byl vnímán kýmkoliv jako nestranný a nezávislý. Soudce tedy není zaujatý ani nepředpojatý v konkrétním případě a dokáže se řídit pouze právními argumenty a fakty předloženými před soud. Spravedlnost tedy musí být nejen uskutečňována, ale musí to být i vidět, že je uskutečňována.¹⁴⁷ K této problematice se vyjádřil i Ústavní soud ČR ve svém usnesení: „*Důvodné pochybnosti o soudcově nestrannosti jsou kategorií objektivní povahy a jako takové musí být založeny skutečnostmi objektivitě soudcovskému rozhodování protirečící, a to natolik, že nikoli z pohledu stěžovatele, ale v objektivním smyslu ústavně chráněnou nestranností soudcovského rozhodování otřásají.*“¹⁴⁸

Nestrannost je důležitou součástí právních řádů demokratických právních států, je upravována na nejvyšších úrovních a konkretizována jednotlivými procesněprávními předpisy vztahující se k jednotlivým druhům procesů. V případě civilního procesu se jedná §14-17a OSŘ.

3.3 Právo na zákonného soudce

Právem na zákonného soudce nebo také zákazem odnětí zákonného soudce se podporuje nezávislost soudu a soudce. Jedná se o právo, které je ústavně zaručené a konkretizované jednotlivými procesněprávními předpisy. Je nezbytnou součástí práva na spravedlivý proces. Toto právo je zakotveno v článku 38 odst. 1 Listiny. Zajímavostí je, že toto právo není například výslovně zakotveno Úmluvou, kde se pouze dovozuje z již několikrát zmíněného článku 6 odst. 1.

Pod pojmem zákonný soudce si lze představit osobu, která je k danému případu objektivně podle jasně daných pravidel přidělena na základě interního aktu rozvrhu práce u věcně, místně a funkčně příslušného soudu.

¹⁴⁶ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 172.

¹⁴⁷ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 173.

¹⁴⁸ Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 26/2000 ze dne 9. 3. 2000.

Ústavní soud ve svém nálezu vymezil právo na zákonného soudce tak, že se jedná o: „*Nepominutelnou podmínku řádného výkonu té části veřejné moci, která soudům byla ústavně svěřena; ten totiž na jedné straně dotváří a upevňuje soudcovskou nezávislost, na straně druhé pak představuje pro každého účastníka řízení stejně cennou záruku, že k rozhodnutí jeho věci jsou povolávány soudy a soudci podle předem daných zásad (procesních pravidel) tak, aby byla zachována zásada pevného přidělování soudní agendy, a aby byl vyloučen - pro různé důvody a rozličné účely - výběr soudů a soudců "ad hoc".*“¹⁴⁹

Právo na zákonného soudce má zabránit tomu, aby soudům a soudcům nebyly přidělovány věci *ad hoc*, nahodile nebo svévolně, ale pouze objektivně, obecně, pro všechny stejně na základě zákona a rozvrhu práce.

Obsah práva na zákonného soudce se skládá z několika částí. Za první součást je možné označit příslušnost soudů. Příslušnost soudů pro řešení konkrétní věci musí být řízena na základě předem stanovených pravidel, s ohledem na příslušnost soudů je nutné zmínit také obsazení soudů, které musí být určeno na základě zákona, jak plyne z článku 94 odst. 1 Ústavy ČR.¹⁵⁰ Avšak na tyto části navázal Ústavní soud ČR a doplnil je o další ve svém nálezu: „*Ústavní imperativ, dle něhož "nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci", je ochranou především proti libovolnému či účelovému obsazení jednajícího soudu ad hoc. Ústavní soud poukazuje na ustálenou judikaturu, v níž dospěl k závěru, že základní právo na zákonného soudce (tj. příslušnost soudu a soudce) není vyčerpáno jen zákonným vymezením věcné, funkční a místní příslušnosti soudu ani pouhým zákonným vymezením obsazení soudu. Součástí základního práva na zákonného soudce je i zásada přidělování soudní agendy a určení složení senátů na základě pravidel obsažených v rozvrhu práce soudů.*“¹⁵¹ Takováto podstata práva na zákonného soudce, která je uváděna Ústavním soudem, je mnohem širší než vymezení dle článku 38 odst. 1 Listiny.

Příslušnost soudů jako jeden z aspektů práva na zákonného soudce se řídí zákonem. Aby soud mohl vynést rozhodnutí, které bude nenapadnutelné, je nutné, aby byl věcně, místně a funkčně příslušný. Z pohledu občanského soudního řízení

¹⁴⁹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 232/95 ze dne 22. 2. 1996.

¹⁵⁰ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 2769/15-1 ze dne 15. 6. 2016.

¹⁵¹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 307/03 ze dne 27. 5. 2004.

je upravena v OSŘ, popřípadě v ZŘS podle toho o jaký typ řízení se bude jednat, zda sporné či nesporné. V OSŘ je místní příslušnost upravena v §84 a násl., kdy je pro fyzickou osobu místně příslušný soud v obvodu jeho bydliště, pro právnickou osobu je to podobné, akorát se bere do úvahy sídlo, to platí i pro fyzickou osobu podnikatele a pokud nemá sídlo, použijí se ustanovení jako pro normální fyzickou osobu. V dalších ustanoveních a paragrafech jsou výjimky. V ZŘS je upravena § 4. Věcná příslušnost je v OSŘ upravena v § 9 a dále v § 3 ZŘS, obecně rozhodují okresní soudy, pokud není stanoveno jinak. Funkční příslušnost je vyjádřena § 10 OSŘ, kdy o odvolání proti rozhodnutí okresních soudů rozhodují krajské soudy a pokud rozhodoval v I. instanci krajský soud, rozhodují o odvolání soudy vrchní.

Požadavek zákonného soudce je dále naplňován i obecným obsazení soudu, tedy kdo bude rozhodovat, zda samosoudce nebo senát, a dále se pojí se senátem, zda v něm bude obsažen laický prvek v podobě přisedícího či nikoliv. Toto obecné obsazení je již vymezeno na konci podkapitoly 3.1.2.

Ústavní soud přidal jako součást práva na zákonného soudce i přidělování soudní agendy. Soudní agenda je tvořena různými věcmi, jako jsou nové návrhy, podání, různé změny, doplnění apod. až po věci projednávané. Pro nové věci, které ještě nebyly projednávány, se zakládá nový spis a již projednávané věci se sem následně zařazují. Důležitou roli zde hraje podatelna soudu, která nově příchozí návrhy či podání zkontroluje, posoudí dle obsahu a odevzdá na příslušné oddělení soudu. Na tomto oddělení se věci poskytnou spisová značka a přidělí se konkrétnímu samosoudci či senátu.¹⁵² Takto to funguje v především v písemné podobě.

V dnešní době, kdy už má v podstatě každý přístup k internetu nebo k nějaké elektronice, je však možné činit podání i elektronicky. Lze využít hned několik způsobů. První způsob spočívá v tom, že lze využít elektronickou poštu s uznávaným elektronickým podpisem. Tento podpis lze definovat jako „*zaručený podpis založený na kvalifikovaném certifikátu vydaném českým akreditovaným poskytovatelem certifikačních služeb a obsahujícím údaje, které umožňují jednoznačnou identifikaci podepisující osoby,*“¹⁵³ v případě zahraničních osob musejí být jejich poskytovatelé certifikačních služeb vedeni v seznamu

¹⁵² ŠNEBERGOVÁ, Simona In KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1360.

¹⁵³ viz. § 11 odst. 3 písm. a) z. č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu.

důvěryhodných poskytovatelů nebo nad poskytovateli vykonává dohled Evropská unie.¹⁵⁴ Ten, kdo takto chce učinit podání, může jej formou e-mailu zaslat na klasickou podatelnu nebo využít ePodatelnu. V aplikaci ePodatelny je také možné vytvořit si vlastní elektronicky formulář a ten zaslat soudu. Další z možností je využití datové schránky, což je elektronické úložiště pro doručování a provádění úkonů vůči orgánům veřejné moci.¹⁵⁵ A poslední elektronickým podáním je zaslat elektronickou poštu bez elektronicky uznávaného podpisu nebo samozřejmě telefaxem, ale zde musí být toto podání do 3 dnů podáno výše uvedenými způsoby nebo písemně, jinak se k němu nebude přihlížet.^{156,157} Dále je pak postupováno v elektronických případech obdobně jako u klasických písemných.

Konkrétní senáty a soudci jsou ustanoveni na základě pravidel obsažených rozvrhem práce. Rozvrh práce je dokument, který je vydáván předsedou soudu po projednání se soudcovskou radou na každý kalendářní rok (vždy nejpozději před koncem předchozí kalendářního roku). Měnit v průběhu roku lze, ale jen po projednání předsedy soudu se soudcovskou radou za účelem nového rozdělení prací u soudu. Jelikož stanovuje pravidla, na základě kterých jsou stanoveni konkrétní soudci, tak se jedná o veřejně přístupný dokument, aby byla zajištěna předvídatelnost a transparentnost. Obsahuje pravidla při rozdělování soudních agend, tedy to jak se jednotlivé věci dostanou ke konkrétním senátům a samosoudcům a dále všech odborných zaměstnanců soudu jako vyšší soudní úředníci, atd.¹⁵⁸ Dále jsou obsažena i pravidla pro případ, že daný samosoudce nemůže rozhodovat nebo senát rozhoduje v jiném složení, viz. náleží Ústavního soudu ČR: „*Jestliže je absence [soudců určených rozvrhem práce] důvodná. Za takovou je třeba považovat zejména vyloučení soudce z důvodu podjatosti a jeho odůvodněnou nepřítomnost (v důsledku nemoci, dovolené, pracovní cesty apod.). Zastoupení soudců se stejně jako složení senátů musí řídit předem stanovenými pravidly, určenými rozvrhem práce.*“¹⁵⁹

¹⁵⁴ viz. § 11 odst. 3 písm. b) z. č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu.

¹⁵⁵ viz. § 2 odst. 1 z. č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů.

¹⁵⁶ viz. § 42 odst. 2 OSŘ.

¹⁵⁷ PORTÁL EVROPSKÉ E-JUSTICE, *Online zpracování případů a elektronická komunikace se soudy Česká republika*, [cit. 2023-3-29] Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/280/CS/online_processing_of_cases_and_ecommunication_with_courts?CZECH_REPUBLIC&member=1#tocHeader5

¹⁵⁸ viz. §40 a násl. ZSS.

¹⁵⁹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 200/98 ze dne 17. 12. 1998.

Je v pravomoci každého soudu za splnění výše uvedených podmínek, aby si rozvrh práce tvořil sám dle svého přesvědčení. Není tedy žádnou výjimkou, že jednotlivé rozvrhy práce se liší a tím se liší i rozdělování samosoudců a senátů.

Součástí práva na zákonného soudce je také povinnost soudce nebýt žádným způsobem zainteresován a to jak přímo, tak nepřímo. V případě, že jsou pochybnosti o podjatosti soudce, je možné takového soudce vyloučit. Slouží k tomu institut vyloučení soudce z důvodu podjatosti, který je uveden v § 14 a násl. OSŘ.¹⁶⁰ Což lze označit jako výjimku z práva na zákonného soudce. Jsou dva různé případy, jak může být soudce nebo přisedící vyloučen. Prvním z nich je, že pokud se soudce či přisedící dozví, že je ve věci nějakým způsobem zainteresován (např. vztah k účastníkům, k věci nebo rozhodování u soudu nižšího stupně, apod.), tak se sám vyloučí tak, že to neprodleně oznámí předsedovi soudu a ten na jeho místo ustanoví podle rozvrhu práce někoho jiného, pokud by se toto vyloučení mělo týkat celého senátu, ustanoví celý senát,¹⁶¹ pokud by čistě teoreticky byli vyloučeni všichni soudci na daném soudě, tak by musela být věci přikázána jinému soudu stejného stupně.¹⁶² V případě, že s tím předseda soudu nebude souhlasit a nevidí tedy důvod k vyloučení soudce či přisedícího, respektive pochybování o jeho nepodjatosti, tak to předloží nadřízenému soudu a ten rozhodne v senátu, zda bude vyloučen či nikoliv.¹⁶³ Druhým způsobem, jak lze vyloučit soudce nebo přisedícího, je přímo právo účastníka podat námitku podjatosti, o kterém musí být vždy soudem poučen. Tato námitka podjatosti musí být učiněna nejpozději při prvním soudním jednání, kterého byl účastníkem vylučovaný soudce nebo pokud tento důvod byl zjištěn až později, tak do 15 dnů od doby, co se o něm účastník dozvěděl. Tato námitka je předložena nadřízenému soudu, který o ní rozhodne.¹⁶⁴

Další výjimkou z práva na zákonného soudce je i delegace. Delegace znamená, že věc je přikázána jinému soudu stejného stupně, z čehož vyplývá, že se mění pouze místní příslušnost. Existují dva druhy delegace a to nutná a vhodná. Delegace nutná je již nastíněna v předchozím odstavci, kdy dojde na soudě, který je příslušný k vyloučení všech soudců, kteří by mohli rozhodovat a musí být tedy

¹⁶⁰ ŠNEBERGOVÁ, Simona IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1361.

¹⁶¹ viz. § 14 a § 15 OSŘ.

¹⁶² viz. § 12 odst. 1 OSŘ.

¹⁶³ viz. § 15 odst. 2 poslední věta OSŘ.

¹⁶⁴ viz. § 15a a § 15b OSŘ.

věc přikázána jinému soudu stejného stupně. Oproti tomu delegace vhodná připadá do úvahy pouze tehdy, pokud existují okolnosti, jež umožňují hospodárnější či rychlejší projednání věci (používá se např. v řízení o pozůstalosti¹⁶⁵). O delegaci rozhoduje společně nadřízený soud oběma soudům a to ve formě usnesení.¹⁶⁶

Právo na zákonného soudce je jedním ze základních principů demokratických právních států, který často nebývá vymezen přímo jako „právo na zákonného soudce,“ ale dovozuje se z jiné části úpravy, jako tomu je u článku 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Jedná se o důležitou část práva na spravedlivý proces, která stanovuje pravidla soudů a soudcům při jejich rozhodování.

¹⁶⁵ viz. § 99 a § 100 ZŘS.

¹⁶⁶ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges) s. 117-118., k tomu srovnání Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 144/2000 ze dne 15. 11. 2001.

4 Zásada rovnosti před soudem

Tato zásada je jedním z nejdůležitějších aspektů tvořící právo na spravedlivý proces a typická pro demokratické právní státy. Její ústavněprávní základ je jak v Ústavě ČR, tak v Listině, které jsou poté doplněny jednotlivými procesněprávními předpisy. V Ústavě ČR je obsažena v článku 96 odst. 1 a v čl. 37 odst. 3 Listiny, tyto články lze označit za obsahově shodné. Nicméně zde vyvstává otázka, proč je tato zásada upravena dvakrát, v obou těchto ústavněprávních předpisech. Dle mého názoru by nebyl problém, pokud by to bylo upraveno pouze jednou a to v Listině jako lidské právo, ale stát, respektive zákonodárce chce zřejmě zdůraznit důležitost této ústavněprávní zásady a tak jí zakotvuje vícekrát. Samotná podstata této zásady již vychází a je projevem první věty článku 1 Listiny, která je spíše vykládána v hmotněprávním smyslu, tak že účastníci nesmí být rozlišováni na základě náboženství, rasy, pohlaví, národnosti či jiného etnického původu.¹⁶⁷ Z pohledu civilního práva procesního je upravena na v první větě §18 odst. 1 OSŘ.

Touto ústavněprávní zásadou má být garantována rovnost účastníků v řízení, což znamená, že pro všechny účastníky daného řízení musejí platit stejná pravidla, je vztahována na všechny typy, tedy jak na správní řízení, řízení ve správním soudnictví, trestní řízení a samozřejmě i civilní řízení.¹⁶⁸ Rovností před soudem lze rozumět rovností účastníků řízení na základě, které je účastníkům řízení zajišťováno právo na určité procesní zásady v jakémkoliv procesu před orgány veřejné moci. Principem rovnosti stran jsou tedy zajišťovány stejné procesní podmínky a procesní postavení subjektů, které vedou spor o nějaké právo.¹⁶⁹

Samozřejmě je nutno zmínit, že tato zásada se vztahuje pouze na proces a co s ním souvisí (procesní postavení a postup účastníků řízení), nikoliv na výsledek daného procesu. Rozhodnutí, ve kterém není dodržena rovnost účastníků řízení, nemůže ovlivnit uplatňování této zásady. Jelikož jedna ze stran sporu bude právo vždy přiznáno a druhé ne. Toto dovodil Ústavní soud ČR ve svém nálezu: *„Obecné soudy ve sporném řízení projednávají věci, které jsou jim předloženy k rozhodnutí stranami, které nejsou schopny se domluvit a vyřídit svoje věci*

¹⁶⁷ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 236.

¹⁶⁸ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 713.

¹⁶⁹ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 58.

*mimosoudně. Z toho plyne, že (s výjimkou zcela mimořádných a ojedinělých případů) soud zpravidla přisvědčí jedné straně. Jinak řečeno, výsledek sporu sám o sobě nemůže porušit rovnost účastníků řízení.*¹⁷⁰

V občanském soudním řízení je tato rovnost vykládána tak, že soudy jsou povinny zajistit všem účastníkům stejné možnosti, jakými budou uplatňovat svá práva. Což znamená zajištění účastníkům stejné procesní možnosti, jako jsou např. účast na jednání, možnost vyjadřovat se k určité otázce, přítomnost u ostatních úkonů soud a další.¹⁷¹ Účastníci tedy musí stát před soudem v rovnoprávném postavení, tak aby nebyl žádný účastník vůči tomu druhému zvýhodněn.

Nelze opomenout, že důležitým předpokladem pro rovnost účastníků řízení je, aby rozhodoval nestranný a nezávislý soudce, který nebude mít zájem na výsledku daného řízení a nebude se ho snažit negativním způsobem ovlivnit. Pokud by se tak stalo je zapotřebí, aby tento soudce byl vyloučen.¹⁷²

Rovnost účastníků řízení se projevuje i v dalších zásadách a právech, které zároveň tuto zásadu dotváří. K těmto zásadám a právům se řadí např. právo na použití mateřského jazyka (právo na tlumočnicka), právo na právní pomoc, zásada kontradiktornosti, právo každého být slyšen a slyšet.¹⁷³

4.1 Právo na tlumočnicka

Právo na použití mateřského jazyka, nebo také bývá někdy označováno jako právo na tlumočnicka, je součástí zásady rovnosti účastníka řízení a tedy i součástí práva na spravedlivý proces. Toto právo je na ústavní úrovni zakotveno v Listině, konkrétně v čl. 37 odst. 4, že každý, kdo prohlásí, že neovládá jazyk, má právo na tlumočnicka a dále je konkretizováno a stručně a jasně vymezeno na zákonné úrovni jako právo jednat před soudem ve své mateřštině.¹⁷⁴

Obecně lze konstatovat, že řízení před soudy či jiný orgány veřejné moci se v ČR vede v českém jazyce a to jak v ústní podobě, tak i v písemné. V případě, že

¹⁷⁰ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 140/02 ze dne 24. 6. 2002.

¹⁷¹ KLÍMOVÁ, Hana IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1352.

¹⁷² ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 61

¹⁷³ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 58 – 61.

¹⁷⁴ viz. §18 odst. 1 věta druhá OSŘ: „...Mají právo jednat před soudem ve své mateřštině...“

daný účastník řízení je jazyka neznalý nebo jen dá najevo, že jazyk neovládá, je povinností soudu přibrat do řízení tlumočníka, který je veden v seznamu tlumočnicků.¹⁷⁵ Soud bude komunikovat (ale zejména ústně) a jednat skrze tohoto tlumočníka. Tento tlumočník bude překládat soudu a účastníkovi, co se děje při jednání, za tohoto tlumočníka nese náklady stát.

Je však nutné zmínit i nálezy ústavního soudu ČR, který na základě stanoviska pléna tvrdí, že článek 37 odst. 4 Listiny po provedení různých výkladů (logický, teleologický, logický, srovnávací) nelze vykládat tak, že by spadal na písemný styk soudu z účastníků a naopak.¹⁷⁶

Právo na tlumočníka se nevztahuje pouze na osoby, které jsou daného jazyka neznalé nebo jazyk neovládají, ale i na osoby hluchoněmé. Těmto osobám se ustanoví speciální tlumočník na ústní projevy s hluchoněmými osobami a s ostatními tlumočníky na jazyky je v rovném postavení.¹⁷⁷

Působnost a podmínky tlumočnicků a jejich činnost je podrobněji upravena zákonem č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů. Tlumočníci mohou svou činnost dle tohoto zákona vykonávat, jen pokud jsou zapsaní do seznamu tlumočnicků, ti se do tohoto seznamu dostanou jmenováním ministrem spravedlnosti, popřípadě na základě jeho pověření tak může učinit předseda krajského soudu.¹⁷⁸

4.2 Právo na právní pomoc

Právo na právní pomoc je zakotveno v článku 37 odst. 2 Listiny. Lze rozdělit do dvou rovin, první z nich je sama právní pomoc, ale součástí je i druhá rovina a to poučovací povinnost soudu (u civilního procesu), který vede řízení, ten musí poučit účastníky o jejich pouze procesních právech (například i možnost žádat o ustanovení obhájce).¹⁷⁹

¹⁷⁵ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 715-716.

¹⁷⁶ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS-st. 20/05 ze dne 25. 10. 2005.

¹⁷⁷ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 425.

¹⁷⁸ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 717.

¹⁷⁹ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 60.

Účelem práva na právní pomoc je zajistit v podstatě každému, kdo o ni požádá, pomoc při ochraně práv v řízení před orgánem veřejné moci-v tomto případě tedy před soudem. Avšak dle mého názoru je uvedené ustanovení Listiny a tedy i právo na právní pomoc spíše koncipováno, tak aby se této pomoci dostála osoba, která je neznalá práva či má obdobný problém. Podstatou tohoto práva je právo být zastoupen. Z toho tedy vyplývá, že právní pomocí je myšleno angažování osoby znalé práva, která bude jednat v zájmu dané osoby a poskytuje kvalifikovanou službu (právní). Tato osoba může být profesionál, tedy ten kdo vystudoval vysokou školu. Jedná se především o advokáty a v případech stanovených zákonem v souvislosti s jejich činností i notáři, soudní exekutoři, atp. Právní službou se rozumí především právní poradenství nebo vytváření různých listin, apod. Avšak není vyloučena ani laická pomoc, kterou může vykonávat zákonný zástupce, opatrovník, nebo tzv. obecný zmocněnec či jiný zástupce.¹⁸⁰

Právní zástupce může být ustanoven třemi způsoby. Prvním z nich je zmocnění, tedy na základě dohody o plné moci, kterou uzavírá zastupovaná osoba a její zástupce. Dalším způsobem je *ex lege*, tedy ze zákona (např. zastoupení nezletilých dětí jejich rodiči). Poslední způsobem je rozhodnutím orgánu, který v řízení rozhoduje. S tím, že toto lze dvojím způsobem, a to na základě žádosti účastníka nebo bez jeho návrhu v případě, že musí mít zástupce. Konkretizace je obsažena v jednotlivých zákonech (OSŘ, z. č. 85/1996 Sb., o advokacii a jiné).¹⁸¹ Na to lze navázat tím, že v některých případech je vyžadováno, aby byl účastník řízení povinně zastoupen advokátem. Jedná se především o případy, kdy se dovolává k Nejvyššímu soudu nebo také pokud je jako účastník v řízení před Ústavním soudem.¹⁸²

Advokátovi za jeho výkon náleží odměna od klienta. V případě, že byl advokát ustanoven, hradí jeho odměnu místo klienta stát. Stát také hradí odměnu advokátovi namísto klienta, i pokud je určen Českou advokátní komorou, ale jen za splnění podmínky vyplývajících ze zákona. Tato podmínka spočívá v tom, aby žadatel doložil jeho průměrný měsíční příjem za období 6 měsíců, které předcházejí žádosti. Tento průměrný měsíční příjem nesmí přesahovat trojnásobek životního

¹⁸⁰ JIRÁSEK, Jiří IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1347-1348.

¹⁸¹ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 711.

¹⁸² Tamtéž s. 712.

minima.¹⁸³ Ale je možné, aby byl určen advokát Českou advokátní komorou i v případě, kdy žadatel má přesahující průměrný měsíční příjem a advokáti, na které se žadatel obrátí, ho odmítnou, s tím že si bude sám platit daného určeného advokáta a to i přesto, že toto konkrétně nevyplývá ze zákonné úpravy.¹⁸⁴

Účastníku je na jeho žádost také bezplatně ustanoven advokát v případě, jestliže je to nutné pro ochranu jeho zájmů. Je však třeba splnit určité podmínky stanovené zákonem, které jsou zároveň i předpokladem pro osvobození od soudních poplatků. Je tedy nutné, aby žadatel doložil své osobní a peněžní poměry a zároveň se nesmí jednat o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva.¹⁸⁵ Toto svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva se dá označit jako limit práva na právní pomoc, kdy pokud se bude chtít účastník domáhat svého práva takto, bude to muset udělat za své peněžní prostředky, nikoliv za prostředky státu.

4.3 Právo každého být slyšen a kontradiktornost

Jedná se důležitá práva, která zaručují rovnost mezi účastníky daného řízení. Na ústavní úrovni jsou přímo upraveny jen částečně, a to v článku 38 odst. 2 Listiny. Jinak zásada právo každého být slyšen je upravena v již několikrát zmíněném článku 6 Úmluvy.

Pod právem každého být slyšen si lze představit možnost každé strany, aby se mohla ke všemu vyjádřit např. uvádět skutečnosti, navrhopvat důkazy, vyjádřit se k důkazům navrhnutými druhou stranou, s tím souvisí i povinnost soudu, aby důležitá podání doručil všem ostatním účastníkům. Uplatňuje se jak ve sporném, tak i nesporném řízení.¹⁸⁶

Kontradiktorností, jež se skládá a pochází ze dvou latinských slov *contrā* neboli proti a *dīcere* jako mluvit, tedy dohromady „mluvit proti“,¹⁸⁷ je myšleno možnost oponovat a diskutovat o návrzích a podání ostatních účastníků. Obvykle

¹⁸³ viz. § 18a - § 23 z. č. 85/1996 Sb., Zákon o advokacii.

¹⁸⁴ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 44/21-1 ze dne 24. 1. 2023. Na základě tohoto nálezů zrušil, a zároveň odložil vykonatelnost rozhodnutí pro prostor zákonodárci, část § 18c odst. 1 z. č. 85/1996 Sb., Zákon o advokacii: „ jehož příjmové a majetkové poměry to odůvodňují, a,“ jelikož se jedná o rozpor s právem na právní pomoc uvedeným v čl. 37 odst. 2 Listiny, ale také porušení práva na přístup k soudu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny.

¹⁸⁵ viz. § 30 a § 138 OSŘ.

¹⁸⁶ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). s. 60-61.

¹⁸⁷ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 307.

je typická pro sporné řízení, kdy proti sobě stojí strany s opačnými názory, ale využívá se i v nesporném řízení.

5 Zásada rychlosti řízení, veřejnosti, ústnosti

Zásady (či procesní práva) rychlosti řízení, veřejnosti, ústnosti jsou další esenciální aspekty práva na spravedlivý proces, a tedy ho i rozvíjejí. Jedná se o důležité zásady, které ovlivňují civilní proces (samozřejmě nejen ten), usuzují tak na základě toho, že dvě ze tří těchto (veřejnost a ústnost) zásad jsou opět „zdvojeny“, což znamená, že jsou na ústavní úrovni upraveny jednak v Ústavě ČR a jednak v Listině. V Ústavě ČR jsou obsaženy v článku 96 odst. 2 zásady veřejnosti a ústnosti a v Listině jsou již vymezeny všech tři zásady, respektive je zde obsaženo právo na projednání věci bez zbytečných průtahů, které úzce souvisí s rychlostí řízení.¹⁸⁸ a dále jsou konkretizovány na zákonné úrovni a také je samozřejmě vycházeno z článku 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

5.1 Zásada rychlosti řízení

Zásada rychlosti řízení je obecným právním principem, který má zajistit, aby soudní řízení nebyla zbytečně příliš dlouhá a aby rozhodnutí byla vynášena v co nejkratším čase, tento čas lze charakterizovat v podstatě dvojitým způsobem a to tak, že buď je stanovena doba na rozhodnutí, nebo je třeba rozhodnout bezodkladně v přiměřené době.¹⁸⁹ Na zákonné úrovni je rychlost řízení upravena v §6 a 100 OSŘ.

Dále souvisí s právem na projednání věci bez zbytečných průtahů, které je obsaženo na zákonné úrovni v §5 odst. 2 ZSS. Právo na projednání věci bez zbytečných průtahů znamená, že každá strana má právo na to, aby její věc byla projednána v co nejkratším čase a aby byla vydána rozhodnutí v co nejkratším termínu. Toto právo vyplývá ze zásad právního státu a práva na spravedlivý proces.

Tato zásada i toto právo jsou vykládány obvykle společně se zásadou hospodárnosti, jelikož jednání a rozhodnutí soudu by mělo být učiněno v nějaké přiměřené době, tedy co nejrychleji, s čímž souvisí i hospodárnost, jelikož pokud se bude daný proces protahovat, bude to způsobovat mnohem větší a často zbytečné náklady. Avšak to nejsou jediné problémy s tím spojené, účastníci na základě průtahů mohou ztrácet zájem na rozhodnutí (výsledku řízení), jelikož jsou

¹⁸⁸ viz. čl. 38 odst. 2 Listiny.

¹⁸⁹ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges), s. 722.

v podstatě v právní nejistotě, zda se daná věc vůbec rozhodne a v neposlední řadě trpí i důvěryhodnost justice.¹⁹⁰

Tato zásada i toto právo mají zajistit účastníkům řízení, aby byla včas projednána jeho věc a byly tak ochráněny jeho práva, jejichž se v řízení domáhá. Jak tvrdí Molek¹⁹¹ „*pozdni spravedlnost je odepřená spravedlnost,*“ nicméně dále uvádí, že i toto je nutné balancovat, jelikož nelze opět ustoupit od kvality projednání věci v důsledku kvantity.

V některých řízeních má soud přímo stanovenou lhůtu, ve které musí vydat rozhodnutí (např. rozhodnutí o vyslovení přípustnosti převzetí do zdravotního ústavu, kde je určena lhůta 7 dnů od převzetí osoby do ústavu dle §77 odst. 1 ZŘS).¹⁹² Ve většině případů je však stanovena pouze přiměřená doba na rozhodnutí.

Určení přiměřené doby je velmi složité, jelikož je to subjektivní pojem a nelze tak jednoznačně učinit. Proto vyvstává otázka jaká doba je přiměřená pro jednotlivce, aby se domohl spravedlnosti? Na tuto otázku se pokusil odpovědět Ústavní soud ČR ve svém nálezu: „*Ústavní soud ve své judikatuře týkající se průtahů v řízení posuzuje přiměřenost délky řízení ve světle konkrétních okolností případu a s přihlédnutím ke kritériím složitosti případu, chování stěžovatelů i státních orgánů, jakož i k tomu, co bylo pro stěžovatele při sporu v sázce.*“¹⁹³ Lze tedy z výše uvedeného nálezu usoudit, že Ústavní soud ČR vymezil kritéria, které ovlivňují rychlost řízení a přiměřenou dobu pro vydání rozhodnutí.

Lze z toho dovodit nutnost sledovat tyto kritéria, jako je složitost daného případu, ta se projevuje počtem svědků, množstvím důkazů nebo kontaktem s cizinou. Dále je přihlížet také k počtu instancí, jelikož čím více je instancí, tím delší je řízení. Ovlivnit délku řízení může také přetíženost soudu, který řeší hodně věcí a nemá dostatečné personální zastoupení pro řešení nových věcí, avšak dle mého názoru z hlediska účastníka je toto irelevantní a byl tím porušeno právo na spravedlivý proces a tím i nutnost odškodnit účastníka (dle § 13 odst. 1 a § 31

¹⁹⁰ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges) s. 71.

¹⁹¹ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 295.

¹⁹² ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právní učebnice (Aleš Čeněk), s. 62.

¹⁹³ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 168/05 ze dne 24. 11. 2005.

a zákona č. 82/1998 Sb.).¹⁹⁴ A v neposlední řadě velmi ovlivňuje délku řízení sám jeho účastník, který může využívat různé procesní prostředky a tím řízení zpomaluje a prodlužuje.¹⁹⁵

Poslední otázkou, kterou je třeba rozřešit je, jak zabránit průtahům řízení. Průtahům řízení lze zamezit, a tím i zvýšit rychlost řízení, stížností, kterou lze podat na základě § 164-174 ZSS, dále byl k tomu vytvořen institut označovaný jako návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu, dle § 174a ZSS, který zajišťuje, aby nejbližší nadřízený soud do 20 dnů rozhodl o tom, do kdy má provést soud, který do té doby neprovedl s přihlédnutím k výše uvedeným kritériím.¹⁹⁶ Dalšími možnostmi, které se dle mého názoru nabízí, jsou například zpřísnit podmínky pro odvolání či dovolání, pokud je to možné jmenovat více soudců, nabrat ostatní pracovníky na soudě a v podstatě dalším možnostem, jak zefektivnit civilní proces se meze nekladou.

5.2 Zásada veřejnosti

Zásada veřejnosti je jedním z nejdůležitějších aspektů civilního procesu a zároveň práva na spravedlivý proces. Jak již bylo naznačeno, její ústavněprávní základ se nachází v článku 96 odst. 2 Ústavy ČR, který je skoro obsahově stejný jako článek 38 odst. 2 Listiny, kdy se liší pouze na základě, že v Ústavě ČR je navíc uvedeno veřejné vyhlášení rozsudku. Nelze samozřejmě opomenout článek 6 Úmluvy. Na zákonné úrovni je upravena především v § 116 OSŘ.

Princip nebo zásada veřejnosti spočívá v tom, že kromě samotných účastníků řízení mohou být v soudní síni přítomni i jiní lidé, v podstatě každý má za normálních okolností přístup k soudnímu jednání, aniž by byl nějak zainteresován v dané věci. Zásada veřejnosti se nevztahuje na celé řízení nýbrž pouze na soudní jednání. S čímž souvisí, že je nutno odlišovat pojmy soudní řízení a soudní jednání, které bývají často zaměňovány. Veřejnost řízení není, je pouze veřejnosti soudního jednání.¹⁹⁷

¹⁹⁴ BAŇOUCH, Hynek IN *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 795-796.

¹⁹⁵ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva, s. 299- 303.

¹⁹⁶ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges) s. 72.

¹⁹⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges), s. 69.

Tato zásada a z pohledu jedince právo je důležitým požadavkem transparentnosti soudní moci. Je důležité, aby soudní jednání bylo transparentní. Transparentnost totiž zajišťuje garanci nad soudy, soudci, zda jsou nezávislí, nestranní, zda dodržují zákonné postupy apod. V podstatě lze konstatovat, že prostřednictvím veřejnosti jsou v tomto případě kontrolovány soudy a jejich činnost, veřejnost tedy napomáhá k dosažení spravedlnosti. Dále tato zásada může působit na ostatní „cizí“ lidi i tak, aby se do takových situací nechtěli dostávat, například v řízení o rozvodu manželství.¹⁹⁸ K tomuto se vyjádřil i Ústavní soud ČR ve svém nálezu: „*Legitimním cílem veřejné diskuse je veřejná kontrolovatelnost konání spravedlnosti, souzení za bílého dne, nikoli v temnu neveřejného soudního řízení. Naopak souzení nedostatečně veřejné je způsobilé snížit autoritu soudní moci, neboť může generovat podezření veřejnosti, že "je co skrývat" (ve smyslu konání nespravedlnosti). Bez důvěry není řádný výkon veřejné moci v demokratickém státě možný.*“¹⁹⁹

Veřejnost v civilním soudním řízení je v naprosté většině na soudní jednání připuštěna. Avšak toto právo (tento princip, zásada) není absolutní, což znamená, že veřejnost může a musí být vyloučena. Tato omezení jsou možná pouze na základě zákona (§ 116 OSŘ).²⁰⁰ Nicméně rozsudek podle druhé věty článku 96 odst. 2 Ústavy ČR²⁰¹ a § 156 odst. 1 OSŘ²⁰² (část první věty před středníkem) musí být vždy vyhlášen veřejně i přes vyloučení veřejnosti. Veřejnost může být vyloučená na celé jednání či pouze na jeho část a pouze v případě, že se projednávají utajované informace, které jsou chráněny zákonem č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, dále pokud by byla ohrožena mravnost či důležitý zájem účastníků nebo pokud by se projednávaly věci související s obchodním tajemstvím. Účastníci a další osoby, které musejí být přítomni vyloučit nelze, musí být však soudem řádně poučeni, aby dodrželi mlčenlivost. Dále existují případy, kdy veřejnost vyloučená není, ale může být odepřen přístup

¹⁹⁸ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 65-66.

¹⁹⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 2/10 ze dne 30. 3. 2010.

²⁰⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 428.

²⁰¹ Druhá věta čl. 96 odst. 2 Ústavy ČR: „...Rozsudek se vyhláší vždy veřejně.“

²⁰² viz. § 156 odst. 1 OSŘ: „Rozsudek se vždy vyhláší veřejně.....“

k soudnímu jednání některým osobám (typicky dětem), pokud by tím bylo ohrožené soudní jednání (např. křik, brek dětí).²⁰³

Na závěr třeba zmínit, že i přesto, že rozsudek je vždy vyhlášován veřejně, porada a hlasování senátu, ze kterých pak vznikne rozhodnutí, jsou zásadně neveřejné, respektive mohou být přítomni pouze členové senátu a zapisovatel.²⁰⁴

5.3 Zásada ústnosti

Poslední zásada, která bude v této práci zmíněna, je zásada ústnosti. Tato zásada je z hlediska ústavněprávní roviny upravena především v již zmíněném článku 96 odst. 2 Ústavy ČR, kde se přímo nachází ústnost soudního jednání a dále je upravena ve zmíněném článku 38 odst. 2 Listiny, avšak zde je skryta pod právem vyjádřit se ke všem prováděným důkazům (v jeho přítomnosti), které je právě projevem ústnosti.

Zásada ústnosti souvisí se zásadou veřejnosti (§ 115- 119a OSŘ), spolu tvoří v České republice neodmyslitelnou součást demokratického soudního procesu. Podobně jako veřejnost se netýká celého řízení, ale pouze soudního jednání. Jedná se vlastně o protiklad zásady písemnosti, který spočívá, že soud/soudce může vycházet a je pro něj podstatné pouze to, co vyšlo najevo před ním, tedy co mu bylo ústně sděleno a předneseno.²⁰⁵

Soud je omezen v rozhodování pouze na ústně provedené důkazy a ústní přednesy stran. Účastníci a jiné osoby musejí jednat ústně. V případě písemných listin a jiných listinných důkazů, musejí být tyto listiny před soudem ústně předneseny.²⁰⁶ Lze tedy konstatovat: „Co není před soudem, není na světě“.

Z výše uvedeného lze dovodit, že zásada ústnosti je především důležitá při dokazování, především při provádění důkazů. Koneckonců jak v Listině, tak i v § 123 OSŘ je vyjádřeno právo každého se před soudem vyjádřit ke všem důkazům. Z § 122 odst. 1 OSŘ vyplývá, že dokazování vede soud ústně při jednání. Pouze ve výjimečných případech (a tím dojde i k prolomení zásady ústnosti) může

²⁰³ viz. § 116 odst. 2, 3, 4 OSŘ.

²⁰⁴ § 37 odst. 1 OSŘ: „*Senát rozhoduje po poradě; kromě členů senátu a zapisovatele nesmí být nikdo jiný poradě přítomen.*“

²⁰⁵ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. a kolektiv. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges), s. 70-71.

²⁰⁶ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 432.

být důkaz proveden předsedou senátu mimo soudní jednání nebo v případě účelnosti dožádat jiný soud. Avšak ani v těchto případech nesmí být účastníci řízení zkráceni o možnost být přítomni takového dokazování a výsledky takto provedeného dokazování jim musí být vždy sděleny.²⁰⁷

Prolomení zásady ústnosti není ojedinělé a zákon některé tyto možnosti, které se dají považovat za výjimečné, sám stanovuje ve svých paragrafech. Soudní jednání se nemusí nařizovat v případech, kdy je soud jen a pouze schopen rozhodnout na základě důkazů (listinných), které mu byly předloženy účastníky a současně s tím s tím tito účastníci souhlasí anebo se práva na projednání před soudem sami dobrovolně vzdali.²⁰⁸ Tato zásada je prolomena i platebním rozkazem (jakožto zkráceným řízením) § 172 až 175 OSŘ. Výjimkou ze zásady ústnosti je rovněž i podle první věty § 153a odst. 1 OSŘ,²⁰⁹ který je věnován rozsudku pro uznání a na základě něj se nemusí konat soudní jednání, pokud se nekoná dokazování.²¹⁰

Na závěr této podkapitoly lze doplnit, že zásada ústnosti není absolutní a nevztahuje se na celý proces, jelikož existují některé instituty, které jsou naplňovány zásadou písemnosti, jako jsou např. žaloba, vyjádření k žalobě, opravné prostředky, apod.

²⁰⁷ viz. § 122 odst. 2 OSŘ.

²⁰⁸ viz. § 115a OSŘ.

²⁰⁹ První věta § 153 odst. 1 OSŘ: „Uzná-li žalovaný v průběhu soudního řízení nárok nebo základ nároku, který je proti němu žalobou uplatňován, rozhodne soud rozsudkem podle tohoto uznání....“

²¹⁰ KLÍMOVÁ, Hana IN KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1372.

Závěr

Závěrem této diplomové práce lze shrnout, že ústavní základy civilního procesu mají zásadní význam pro ochranu práv a svobod občanů v civilním procesu. Ústavní právo upravuje mnoho důležitých oblastí a civilní proces je jednou z nich. Svými normami, které jsou nejvyšší ve státě a jsou nadřazeny a nesmí odporovat ostatním právním předpisům, upravuje základní pravidla, principy a zásady, kterými se řídí fungování státu a vztahy mezi státem a občany.

Byly zde charakterizované, což bylo také cílem této diplomové práce, jednotlivé ústavní principy, jako jsou právo na spravedlivý proces, zásada rovnosti před soudem, zásada nezávislého a nestranného soudce a soudu, právo na zákonného soudce, zásada rychlosti řízení, zásada veřejnosti, zásada ústnosti a některé další, které se k těmto uvedeným vztahují. Většina těchto zásad spadá do množiny práva na spravedlivý proces, které zaručují spravedlivou cestu k cíli. Cíl se dle mého názoru podařilo naplnit, jelikož zde byly nalezeny, vymezeny a charakterizovány nejdůležitější ústavněprávní základy civilního procesu.

Z charakteristiky těchto jednotlivých ústavních zásad vyplývá, že jejich dodržování je klíčové pro zajištění spravedlnosti a účinnosti civilního procesu. Pouze jejich správné dodržování může zajistit, že každý účastník řízení bude mít stejná práva a povinnosti a že řízení bude probíhat podle přesně stanovených pravidel.

V dnešní době kdy jsou soudy, které rozhodují především spory nebo i ostatní věci vyplývající ze soukromého práva, vcelku zatížené, jelikož s rostoucí populací a částečně i nedostatkem osob v soudnictví a zároveň měnícím se myšlením lidí ve společnosti, kdy se lidé často soudí i kvůli věcem, kde by to vůbec nebylo potřeba.

Na základě toho je tedy důležité, aby tyto zásady byly důsledně respektovány v praxi a aby se staly součástí každodenního života všech občanů. Pouze tak můžeme zaručit spravedlnost a právní jistotu pro všechny, kteří se potýkají s právními otázkami a spory, jež se vztahují k civilnímu procesu a jsou v rámci něj.

Dle mého názoru po zpracování práce jsou ústavní základy civilní procesu správně nastaveny, jelikož bývají v praxi dodržovány a jsou respektovány nejen

soudy, ale i účastníky daných řízení. Zároveň jsou i vcelku stručně a jasně konkretizovány jednotlivými zákony. V případě, že nejsou je zde možnost pro každého se obrátit na nadřízený soud v obecné soustavě soudů a pokud by nepomohlo ani toto, je možné se obrátit i na Ústavní soud ČR. Je totiž nutností tyto ústavněprávní základy civilního procesu dodržovat a respektovat, jelikož pokud by tomu tak nebylo, tak by bylo ohroženo materiální ohnisko Ústavy ČR a tím i demokratický právní stát, kterým Česká republika je.

Resumé

The topic of this thesis is focused on the constitutional foundations of civil proceedings primarily from the perspective of the Czech Republic. This thesis consists of five main chapters, which are further divided into subchapters.

In today's world, civil proceedings are an integral part of almost everyone's life who deals with legal issues and disputes arising from private legal relationships and actions. Therefore, it is crucial that civil proceedings are correctly set up to ensure justice, starting with constitutional law.

The aim of this thesis is to find the principles of civil proceedings at the constitutional level, in the constitutional order of the Czech Republic, but also in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Czech Republic, and above all to characterize these constitutional foundations of civil proceedings.

The introductory chapter defines Constitutional Law, mainly its concept, what it includes, what it is composed of and what its sources of law are. Besides Constitutional Law, this chapter also focuses on Civil Procedure, its concept, its types according to Czech law, and a part of the chapter is dedicated to Civil Procedural Law. Subsequently, these concepts that are intertwined throughout this work are compared and defined in their mutual context. Both important concepts are viewed from the perspective of the Czech Republic.

The second chapter characterizes the right to a fair trial. The right to a fair trial is one of the most important rights regulated at the constitutional level that influences civil proceedings. The right to a fair trial is also mentioned here from a historical perspective, from the mid-19th century to the present day in the Czech state. Additionally, some principles that are not in the other chapters are defined.

The other chapters and subchapters describe important constitutional principles that influence civil proceedings, such as the principle of equality before the court, impartiality and independence of the court and judge, the right to a legal judge, and others.

Použitá literatura

BRUNA, Eduard. *Otázky právního procesu*. Praha: Leges, 2010, ISBN 978-80-87212-40-0.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-652-1.

HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I. - III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-540-3.

KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3.

KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-606-4.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-028-1.

Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6.

MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva. ISBN 978-80-7357-748-3.

PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 3. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-468-8.

PEŠKA, Pavel. *Úvod do ústavního práva: čtyřicet devět stručných úvah k české ústavě na pozadí ústav stabilních demokracií*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994, ISBN 80-7066-896-2.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001. ISBN 80-85927-85-3.

STAVINOHOVÁ, Jaruška a Petr SAHÁNEK. *Občanské právo procesní*. Brno: Doplněk, [1992]. Edice učebnic právnické fakulty Masarykovy university v Brně. ISBN 80-210-0395-2.

WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-076-5.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-714-6.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-538-8.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Praktikum civilního procesu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-785-6.

ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995. Právo a hospodářství (C. H. Beck). ISBN 80-7049-114-0.

Zahraniční literatura

ARISTOTELEŠ. *Etika Nikomachova*. 2. rozš. vyd. Přeložil Antonín KRÍŽ. Praha: P. Rezek, 1996. ISBN 80-901796-7-3.

HART, H. L. A. *The concept of law, 1961* ISBN 0-19-876122-8

SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1485-7.

Odborné časopisy

GERLOCH, Aleš. *Ústavní systém rigidní nebo flexibilní?*, odborný časopis Právní prostor, [cit. 2023-1-25], dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/ustavni-system-rigidni-nebo-flexibilni>

MACUR, Josef. *Vymezení pojmu civilního procesu a civilního práva procesního*. In: Právník. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd, 1993, roč. 132, č. 12, ISSN 0231-6625.

ZOULÍK, František. *Vývoj insolvenčních řízení*. Právní fórum, 2009, roč. 6, č. 4, ISSN 1214-7966

Internetové zdroje

Březnové Ústavě (Stadionově) z roku 1849, [cit. 2023-2-10], Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/stadion.htm>

LANGÁŠEK, Tomáš, *Ústava České republiky: Komentář k čl. 95*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. ASPI_ID KO1_1993CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

PORTÁL EVROPSKÉ E-JUSTICE, *Online zpracování případů a elektronická komunikace se soudy Česká republika*, [cit. 2023-3-29] Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/280/CS/online_processing_of_cases_and_ecommunication_with_courts?CZECH_REPUBLIC&member=1#tocHeader5

Základní státní zákon 144/1867 ř. z., o soudcovské moci, [cit. 2023-2-10], Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/144-1867.htm>

Zákon č. 142/1867 ř.z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-2-10]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Použitá judikatura

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva- *Golder proti Spojenému království rozsudek* z 21. 2. 1975.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 54/05 ze dne 22. 1. 2008.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 144/2000 ze dne 15. 11. 2001.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 2769/15-1 ze dne 15. 6. 2016.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 777/07 ze dne 31. 7. 2008.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 168/05 ze dne 24. 11. 2005.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2070/07 ze dne 13. 12. 2007.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 200/98 ze dne 17. 12. 1998.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 232/95 ze dne 22. 2. 1996.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 274/01 ze dne 1. 11. 2001.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 61/94 ze dne 16. 2. 1995.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 140/02 ze dne 24. 6. 2002.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 307/03 ze dne 27. 5. 2004.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 544/98 ze dne 4. 8. 1999.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 11/04 ze dne 26. 4. 2005.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 2/10 ze dne 30. 3. 2010.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 34/04 ze dne 14. 7. 2005.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 44/21-1 ze dne 24. 1. 2023.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 7/02 ze dne 18. 6. 2002.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS-st. 20/05 ze dne 25. 10. 2005.

Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 26/2000 ze dne 9. 3. 2000.

Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 233/04 ze dne 28. 8. 2002.